

Jelige: Subrosa

Az 1956- os magyar revolúció és szabadságharc a lengyel- magyar
kontaktus tükrében
(1956 ötvenhat év távlatából)
-TDK dolgozat-

Tartalom:

I, Bevezetés	3
II, Történeti, jogi előzmények a lengyel néppel	4
III, Politikai berendezkedés a II. világháború utáni Magyar Népköztársaságban – az 1949. évi XX. törvény és heraldikai kitekintés	7
IV, Az 1956-os forradalom és közvetlen következményei	10
1, A közvetlen előzmények kérdéskomplexuma	10
2, 1956 - Forradalom? Megítélés akkor- megítélés most	14
3, Az első jogi reakciók - törvényerejű rendeletek	22
4, Az üldöztetés - 1957-es további szabályozások	24
5, „Kegyelmet nem kérek.” - a Nagy Imre per	25
V, Út napjaink '56- jáig	30
1, Az amnesztia lépései	30
2, A rendszerváltás	31
VI, Lezárás – de nem befejezés	33
1, Jelen korunk jogi háttere 1956- ról	33
2, Jelen korunk a lengyelekkel	34
Melléklet	37
Irodalomjegyzék	38

"Magyarország a hősök nemzete, Németország az erényt, Franciaország a szabadságot, Olaszország a dicsőséget képviseli a nemzetek sorában. Magyarország a hősiesség megtestesítője." (Victor Hugo)¹

Az 1956- os magyar revolúció és szabadságharc a lengyel- magyar kontaktus tükrében
(1956 ötvenhat év távlatából)

I, Bevezetés

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a történelemkönyvek *mindent* elmesélnek... Ez részben alátámasztható, hiszen rengeteg olyan esszenciális információt tartalmaznak, ami nélkülözhetetlen főleg a magyarság, de sajátunk mellett néhány más nép történetének megismeréséhez is. Nem utolsósorban hozzásegítenek az általános műveltségi szint egy magasabb fokához.

Azonban ez még nem *minden*. Annak, aki a történelem összefüggéseit, az egyes kapcsolatokat igazán meg szeretné fejteni, annak nem elégséges csupán a tankönyvek világa, annál mélyrehatóbban kell kutatnia.

Ezerkilencszázötvenhat története végtelensokféleképp elmesélhető, s mondhatnánk, aki csak tehette, már megnyilvánult róla valamilyen formában. Saját tapasztalatok híján engem a déd-, és nagyszüleim történetei ihlettek TDK dolgozatom megírására, jöllehet ebben a témában már évek óta végzek kutatómunkát.

Ám ekkor elgondolkodtam. Mit tegyek, hogy ne essek a „már ezerszer elmondott 1956” csapdájába? A válasz épp olyan váratlan volt, mint amilyen kézenfekvő. A választ egy jól ismert vers néhány sora adja meg, mely eredeti formájában így szól:

„Wegier, Polak dwa bratanki
Tak do szabli jak do szklanki.”

A magyar fordítása pedig így hangzik:

„Lengyel, magyar két jó barát
Együtt harcol, s issza borát.”

Így a lengyel- magyar kapcsolat komplexitásának elemzését célozva kezdtem meg dolgozatomat, amihez egy éven át tartó folyamatos munkával kerestem a szükséges

¹ <http://www.szerencs.hu/onkormanyzat/onkormanyzati-hirek/2933-nemzeti-uennepuenk-alkalmabol> (2012. október 23-i letöltés)

szakirodalmat. Ennek során rendszeresen jártam a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában, majd az Országgyűlési Könyvtárt, valamint az 1956- os Intézetet kerestem fel egész napos kutatások alkalmával. A tanulmány számottevő részben épül külföldi publikációkra, hiszen fontosnak tartom a témaválasztás miatt a nemzetközi visszhang hangsúlyozását, de időről – időre visszaköszönnek benne a korabeli magyar jogszabályok is. Továbbá külön fejezetet szenteltem Nagy Imre- pernek, valamint a forradalom – ellenforradalom vita analízisének, eljutva egészen mindennapjaink '56- jáig.

Mert 1956 lezárása nem szabad, hogy egyet jelentsen 1956 feledésével.

II, Történeti, jogi előzmények a lengyel néppel

Jóllehet a két nemzet hajnala, a kezdetek más irányból indultak, a 10. századtól a történelem meglepően hasonló körülményeket produkált a magyarság és a lengyelek számára. „A 10. század elején a későbbi Lengyelország területén nagytörzsek éltek, amelyek szállásterületei később az állam közigazgatási beosztásának alapjává váltak. (...) E nagytörzsek közül a polánok területén képződött lengyel állam, Gniezno környékén.”² Sorra „alakultak ki az egymással etnikai és nyelvi rokonságban álló nagytörzsek szövetségei, majd e törzsszövetségek fejlődésnek indultak és szervezetenként megerősödtek.”³ A magyarok hét törzse ez idő alatt pedig a Kárpát-medencében letelepedve teremtetten meg az államalapítás feltételeit. Együttműködésük alapvetően vallási és számottevő részben földrajzi pilléreken alapszik, de letagadhatatlanul közrejátszottak politikai, kereskedelmi, gazdasági indokok is. A két nép összetartása sorsának összefonódása pedig az idő előrehaladtával Kelet- Európában egyedülálló unikummá nőtte ki magát.

A legelső jelentős lépésként az ezredfordulót, s a római kereszténység „közös”- egyidejű - felvételét tartják számon. Nem sokkal ezt követően már mindkét nép *antemurale Christianitatis* (kereszténység védőbástyájá)- nak tartotta magát. S mivel a nyugati keresztények legkeletibb képviselői voltak, közös határvonallal, ez földrajzi értelemben de *facto* meg is valósult.

A kisebb, területi jellegű konfrontációktól eltekintve a békés egymás mellett élés lehetősége adott volt. Az együttműködés elsőként a közös ellenségek, így a Német- Római

² KATUS László: *A középkor története*, Pannonica- Rubicon, Budapest, 2001. 386.

³ TOPOLSKI, Jerzy: *Lengyelország története*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1989. 27-28.

Császárság, Csehország, a tatárok és törököktől való fenyegetettség jegyében merült fel. A kapcsolat elmélyülésének kulcsa pedig nem más volt, mint az Anjou- dinasztia, a Capet-
k nápolyi ága. Károly Róbert az 1335-ös visegrádi királytalálkozó keretében Nagy Kázmér
lengyel-, és Luxemburgi János cseh uralkodóval nem csupán egy kereskedelmi kooperációt
tűzött ki célul. Egyben biztosította is fia- a későbbi Nagy Lajos,- számára a lengyel trón
megöröklését. Nagy Kázmér utódként Ludwik Wegierski- ami a lengyel megnevezésben a
Magyar Lajos megfelelője – vezetésével „a 14. századi Európa legnagyobb politikai
komplexuma jött létre.”⁴

A perszonálunió megtartása érdekében I. Lajos 1374 szeptemberében kiadta kassai
törvényét, mely számos hasonlóságot mutat az 1222-es Aranybullával. A paktum amellet,
hogy megerősítette a Piast dinasztia alatt megszerzett jogokat és mentességeket, egyrészt
biztosította a polák nemességnek, hogy sem külföldiek, sem pedig korábbi fejedelmi családok
nem szerezhetnek magas kitüntetést, rangot, világi vagy egyházi méltóságot, másrészt
szentesítette adómentességüket. Nagy Lajos jelentőségét mutatja, hogy ezen szabadságjogok
egészen a 18. századig hatályosak maradtak. Cserébe annyit kötött ki, hogy halála után egyik
lánya kövesse majd a lengyel trónon. S habár extenzív restitúciós politikája is a nemesség
érdekeit szolgálta, ellenére sem voltak készek belenyugodni abba, hogy Nagy Lajos három
lánya közül a legidősebb, Mária legyen az örökös. Hosszas tárgyalások után az ellenérdekű
felek kompromisszumot kötöttek, mely szerint a Magyarországgal kötött uniót felbontották, s
ennek árán lett Hedvig – lengyelül Jadwiga – a lengyelek királynője, akit élete után is
szentként tiszteltek.

A kötelék viszont ezáltal sem szűnt meg a két nép közt. A Géza fejedelem korára
visszavezethető dinasztikus házasságokon⁵ túl többször is előfordult, hogy lengyel nemes
került Magyarország élére, és vica versa. „A Jagelló királyok alatt a magyarokkal kötött
szövetség a lengyel külpolitika egyik sarokköve volt”⁶ Exemplum erre I. és II. Ulászló a
másik fél részéről, de Báthory István személye is, akit gyakran emlegetnek történelmük
legsikeresebb uralkodójának. Felesége, Jagelló Anna az utolsó előtti Jagelló-házbeli király, I.
Zsigmond lánya volt, akinek nővére, Jagelló Izabella pedig I. Szapolyai János hitveseként
ismert.

⁴ DAVIES, Norman: *Lengyelország története*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 101.

⁵ Géza fejedelem második felesége Adelajda –Ziemomysl lengyel fejedelem leánya volt
http://toriblog.blog.hu/2010/03/01/lengyel_magyar_dinasztikus_kapcsolatok (2012. július 10-i letöltés)

⁶ DAVIES: *i.m.* 103.

Az ország három részre szakadása 1541-ben, ami a gyalui egyezmény elfogadásával vált véglegessé, mintha magában rejtette volna Lengyelország későbbi felaprózódását.⁷ Csak látszólagos maradt az önállóság, a környező hatalmak áldozataivá lett a hajdanán erős két nemzet.

A lengyelek valamivel hamarabb, 1831-ben indítottak támadást a túlzott orosz befolyással szemben, miután I. Miklós cár a látszatfüggetlenségüket is megszüntette. Kisebbségi sikerek után azonban Osztrólenka véres csillaga,⁸ József Bem is vissza kellett, hogy vonuljon az orosz túlerő elől. Mégis hezitálás nélkül az elsőek között volt, Dembinsky tábornokkal karöltve, hogy a magyar szabadságharcosok segítségére siessen, és jelentős eredményeket ért el Erdély védelmében.

Az elnyomás éveiben is osztoztak. A második világháborúban mintegy százezer lengyel menekültet fogadott be Magyarország. Következő jelentős lépcsőt sorsukban az hozta, hogy közös nagyhatalmi hatáskörbe, a Szovjetunió fennhatósága alá kerültek. Ezek által a kapcsolatuk mindinkább erősebbé vált egyfajta érzelmi, főként morális viszonylatban is.

Talán ez adott fundamentumot annak a lépésnek meghozatalára, hogy 1948-ban - ahogyan arról az UMFI Magyar Filmhíradó is tájékoztatót⁹ - megkötötték a lengyel-magyar barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést. Ez hazánkban az 1948. évi XXXIX. törvény által került a jogrendbe, s ahogyan a 7. cikke deklarálja, 20 évig marad érvényben. Kijelentette továbbá, hogy a korábbi hagyományoknak megfelelően a nemzetközi béke és biztonság érdekében, az ENSZ alapokmány előírásainak megfelelően fognak együttműködni, tovább mélyítve gazdasági és kulturális kapcsolataikat, s nem fordulnak egymás ellen. Ha pedig a „Magas Szerződő Felek egyike ellenségeskedésbe sodródna a támadó politikája felújítását megkísérlő Németországgal, vagy bármely más állammal, mely Németország támadó politikájához csatlakoznék, a másik Magas Szerződő Fél haladéktalanul és minden rendelkezésére álló eszközzel katonai és minden egyéb segítséget nyújt.”¹⁰ Az idézett 2. cikk tükrözi, hogy ekkor még milyen erőteljesen

⁷ Orosz, porosz, osztrák megállapodás alapján a korabeli nagyhatalmak 3-szor is felosztották egymás közt a Lengyelországot: 1772-ben, 1793-ban és 1795-ben. <http://terkepek.adatbank.transindex.ro/belso.php?nev=34> (2012. július 10-i letöltés)

⁸ PETŐFI Sándor: *Az erdélyi hadsereg*, Petőfi Sándor összes költeményei, Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 1104.

⁹ A híradóban elhangzott szöveg: A szabadságon levő Rajk László külügyminiszter helyett Rákosi Mátyás miniszterelnök helyettes a kormány több tagjának jelenlétében cserélte ki a szerződés ratifikáló okmányait Fiderkiewicz budapesti lengyel követtel. "A magyar-lengyel barátsági együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés komoly tényezője lesz az európai békének" mondotta méltató beszédében a Magyar Dolgozók Pártjának főtitkára. [http://filmhiradok.nava.hu/watch.php?id=6870\(2012.október](http://filmhiradok.nava.hu/watch.php?id=6870(2012.október) 20-i letöltés)

¹⁰ [http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8321\(2012](http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8321(2012). július 10-i letöltés)

éreződött a német befolyás emléke. A két nép még nem is érzékelte, hogy a szovjet behatásnak milyen következményei lesznek az elkövetkezendő évtizedek során.

III, Politikai berendezkedés a II. világháború utáni Magyar Népköztársaságban – az 1949. évi XX. törvény és heraldikai kitekintés

Magyar oldalról a kérészéletű második Magyar Köztársaságot 1949-ben felváltotta a Magyar Népköztársaság, ahogy azt az országgyűlés által 1949. augusztus 18-án elfogadott alkotmány deklarálta. Súlyát adja ennek az egyébként is jelentős jogszabálynak többek közt az is, hogy ez lett Magyarország első írott alaptörvénye. Hiszen mindezidáig csupán történeti alkotmány rendelkezett az egyes személyek egymás közti, valamint az állammal kapcsolatos jogairól és kötelezettségeiről. Ugyanakkor totálisan eltörölte a jogállamiság intézményét, megkezdődött a magyar társadalom és a gazdaság elszovjetesítése, a rendőrállam kiépítése, s alapjaiban változtatta meg az állam korábbi berendezkedését.

S mindezt rendkívüli gyorsasággal- mintegy fél év alatt- hajtották végre, ami talán azért nem meglepő, mert az 1936. évi szovjet alkotmány mintájára készült, annak egyfajta tükörfordítását jelentve. Az elfogadás folyamata 1949. február elejétől, amikor a Magyar Függetlenségi Népfront ezt a halasztást nem tűrő feladatot napirendre tűzte, az alkotmány-előkészítő bizottság felállításával, nyilvánosságra hozatallal, országgyűlési bizottságok általi ellenőrzéssel, valamint a plenáris gyűlés általi elfogadással együtt is kihirdetésre került törvényhozás tartama¹¹ Szent István ünnepéig tartott. S talán hagy némi kívánnivalót maga után az is, hogy summa summarum „ketten, Beér János és Szabó Imre írták meg az alkotmánytervezetet.”¹² Ily módon az 1949. évi XX. törvény a maga módján egyedülálló az alkotmányozás történetében.

Tartalmát tekintve „a tizenegy fejezetből, azon belül 71 §- ból álló alaptörvény mindjárt a bevezetőjében (preambulumában) kijelentette, hogy „a Szovjetunióra támaszkodva népünk megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását s országunk a népi demokrácia útján halad előre a szocializmus felé. (...) a népköztársaság azonban nem minden magyaré, csupán a munkások és a dolgozó parasztok állama.”¹³

¹¹ Magyar Közlöny 1949. augusztus 21. 173-175. számában

¹² CSISZÁR Kinga: *Az eredeti 1949. évi XX. törvény*, <http://alkotmany.postr.hu/az-eredeti-1949-evi-xx-torveny/> (2012. július 15-i letöltés)

¹³ DR. CSONKARÉTY Károly: *A magyar történelem 1100 éve a jogforrások tükrében I-II. rész*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 1997. 95.

A népi demokráciát, ahogy azt az 1948. évi XXV. törvénycikk¹⁴ is előkészítette, egyfajta átmenetként kezelték a kapitalizmusból szocializmus felé tartó úton. S hogy részleteiben hogyan kívánták ezt kivitelezni?

„A Magyar Népköztársaságban a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van. A termelési eszközök magántulajdonban is lehetnek.”¹⁵ E rendelkezés azonban antagonisztikusnak bizonyult, mivel a köztulajdon a magántulajdon rovására mindenek felé emelkedett, utóbbi a gyakorlatban eleinte meg is szűnt, s csak a „puha” diktatúra időszakában enyhült az alkotmány szavainak szó szerinti értelmezése. Hiszen a szocializmus bizonyosságai közt szerepelt, hogy a jog intézménye lassú sorvadás eredményeként majd elenyészik... Ezt támasztja alá a törvények szerepének redukálása, azok drasztikus háttérbe szorítása, s hogy az országgyűlés formális meghagyása mellett ellehetetlenítették azt bármilyen tényleges tevékenységtől. Rendes ülészak mindössze minimum kétszeri alkalomra volt a törvényben előírva, s akkor sem tartott pár napnál tovább.

„Ha az országgyűlés nem ülésezik, az országgyűlés jogkörét a Népköztársaság Elnöki Tanácsa gyakorolja.”¹⁶ Így a legfelsőbb államhatalmi szerv szerepét a NET vette át, s a törvényhozónak csupán annyi névleges funkciója maradt, hogy megválassza annak elnökét, a két helyettest, s a tizenhét további tagot. Feladatköre alapján a Tanács nem csak a diéta helyén maradt ürt töltötte be, hanem egyszersmind kollektív módon államfői jogköröket is gyakorolt. Törvényerejű rendeletei pedig azért élveztek prioritást, mert érvényességükhöz nem volt szükség sem előzetes-, sem pedig utólagos hozzájárulásra a parlament részéről.

„Az államigazgatás legfelsőbb szerve a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa.”¹⁷ A Minisztertanács a kormány szinonimájaként működött, a végrehajtó szerv volt, az országgyűlésnek alárendelve, amely rendeleteket, határozatokat hozhatott. Továbbá az egyes miniszterek miniszteri rendeleteket adhattak ki.

Az államhatalom helyi szerveivé automatikusan a szovjetek, azaz tanácsok váltak. Minden egyes megyében, járásban, városban, városi kerületben, községben működtek. Eme demokratikus centralizmust elősegítendő „a 4343/1949. (259) MT számú rendelettel az

¹⁴ A száznál több munkást foglalkoztató üzemek államosításáról szóló törvénycikk, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8307> (2012. július 15-i letöltés)

¹⁵ 1949. évi XX. törvény 4. § (1) bekezdése <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365> (2012. július 16-i letöltés)

¹⁶ 1949. évi XX. törvény 20. § (4) bekezdése <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365> (2012. július 16-i letöltés)

¹⁷ 1949. évi XX. törvény 22. §, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365> (2012. július 16-i letöltés)

országot az addigi 25 megyéjének összevonásával, illetve megszüntetésével 19 megyére osztotta. Az átszervezés 1950. január 1-jén lépett hatályba.”¹⁸

A bírói rendszer is csak félig-meddig követi az általános hierarchikus rendet: a Legfelsőbb Bíróság, a felsőbbbíróságok, a megyei bíróságok és a járásbíróságok gyakorolják az igazságszolgáltatást? A totalitarizmus, hacsak mögöttesen és feltételeken, de itt is megmutatkozik. A különbíróságok létesítésének pusztán lehetősége is szabad utat enged a visszaéléseknek, a limit nélküli terrornak, s a társadalom mindennapos félelemének. Elhalványultak az anyagi jogi előírások, az eljárásjog pedig minden korábbi garanciát nélkülözött. A bíróságok szerepe annyira korlátozódott, hogy az aktuális rendet minden körülmények közt fenntartsák, s a „dolgozó nép ellenségei”¹⁹ által elkövetett bűnöket megtorolják. Ehhez nagyban hozzájárult az ügyészség is. Egyebekben viszont az alkotmány megszüntette az igazságszolgáltatást- a parlamenthez hasonlóan - mint hatalmi ágat, s minden erőt a Népköztársaság Elnöki Tanácsába összpontosított.

„Az új alkotmánnyal új címet is kapott az ország, mellyel elkötelezte magát az internacionalizmus mellett. Rákosi Mátyás címetani magyarázata szerint, míg az elnyomatás korszakában a címerek „tele lehettek kardokkal, páncélok, pajzsokkal (...), a dolgozó nép állama (...) helyesen teszi, ha címerében egyszerűen kifejezésre juttatja azt, ami az öntudatos, szocialista munkás és dolgozó paraszt jelképe: kalapácsot, a vörös csillagot, a búzakoszorút és az aranyos búzakalászt, piros- fehér- zöld nemzeti színekkel.”²⁰ Ez szintén nem tekinthető elhanyagolható fordulatnak a magyar heraldika történetében, hiszen gyökereiben változtatta meg a korábbi államcímet, megtagadva a heraldika alapvető szabályait is. A magyar kiscímerről tudni kell, hogy históriája az Árpád-korig visszanyúlik, ám első változtatására csak 1849-ben került sor. A Kossuth Lajosról elnevezett címer, amelyen a korona mint elem nem szerepelt, a kiegyezéskor értelemesen elvesztette jelentőségét, azonban a későbbiekben többször is újból előtérbe került. Persze csak eseti jelleggel, mint az 1918-1919-es Tanácsköztársaság címerében, de megjelent az 1956-os forradalom alatt is, amikor a rendszer elleni tiltakozásképp kivágták a piros- fehér- zöld zászlóból a Rákosi címet. Habár a jelképreformer személyét mind a mai napig homály fedi, a Kossuth címet időlegesen visszaállították, s a következő címerrendezés alkalmával már a Kádár- kormány sem tért vissza az 1949-es államcímerhez. „Kompromisszumként megjelent

¹⁸ DR. CSOKKARÉTY : *i.m.* 96.

¹⁹ 1949. évi XX. törvény 41. § (1) bekezdés, 1. fordulatában,
<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365> (2012. július 16-i letöltés)

²⁰ DUPCSIK Csaba- REPÁRSZKY Ildikó: *Történelem IV.*, Műszaki Kiadó, Budapest, 2009. 193.

a nemzeti színű pajzs, és e köré kerültek a szocialista jelképek.”²¹ Erről az 1957. évi II. törvénycikk rendelkezett, s mintegy harminc esztendeig maradt használatban.

S talán mondani sem kell, hogy az alkotmány siettetett elkészítése azt indukálta, hogy már néhány hónap elteltével kiegészítésre s módosításokra szorult: 1950-ben a tanácsrendszert harmonizálta az igazságüggyel, 3 év elteltével pedig a Minisztertanácsot bővítette. Ezek az intézkedések azonban mit sem csökkentettek az elnyomott, jogállamát veszített magyarság elkeseredésén.

IV, Az 1956-os forradalom és közvetlen következményei

1, A közvetlen előzmények kérdéskomplexuma

1953-ban nem várt fordulat következett be. Sztálin, a szovjet népek atyja 74 évesen- a patológiai vizsgálat megállapítása szerint agyvérzésben- elhunyt. Magyarország, vagy pontosabban Magyarország nevében legnagyobb híve, Rákosi Mátyás a diktátor nagysága előtt tisztelegve 1953.évi I. törvényben emlékezett meg róla.

„1. §: az országgyűlés Joszif Visszárionovics Sztálin elvtárs emlékét, a magyar nép felszabadítása, a magyar nemzet függetlenségének kivívása és biztosítása, a magyar dolgozók politikai, gazdasági, kulturális felemelkedése körül szerzett elévülhetetlen érdemeiért, a magyar nép el nem múló hálájának tanúbizonyságául törvénybe iktatja.”²² Hamarosan bebizonyosodott, hogy ez a hála, ha nem is Rákosi részéről, a magyarság által mégis feledhető. S hogy milyen ok-okozati összefüggések vezettek el a desztalinizáció alatt 1956 októberéig?

Az 1956-os forradalom közvetlen előzményeinek kérdéskomplexuma kétség kívül több szálon futott. Egyik faktora visszavisz a lengyelekkel való szoros kontaktusra. 1956. március 12-én meghalt a „lengyel Sztálin”, Boleslaw Bierut is. Moszkva jóváhagyásával Edward Ochabot választották meg első titkárnak, s ezzel megkezdődött a differenciálódás. A natoliniak²³, pulavaiai²⁴ és a centristák²⁵ egymással küzdöttek a hatalomért, ez pedig erős

²¹ NYULÁSZINÉ DR. STRAUB Éva: *Magyarország címerkönyve*, (Magyarország Kézikönyvtára) – Ceba Kiadó, Budapest, 2001. 162.

²² Állam és Igazgatás, 1953. február-márciusi száma. 56.

²³ Natoliniak: a Varsó környéki Natolinról kapták nevüket, ott voltak a kormánytagok villái, a konzervatívak. PACZKOWSKI, Andrzej: *Fél évszázad Lengyelország történetéből 1939-1989*, Budapest, 1956-os Intézet, 1997. 200.

²⁴ Pulavaiai: a Pulawska utcai kormányépületekről nevezték el őket, a haladók. PACZKOWSKI: *i.m.* 200.

²⁵ Centristák: akik tartózkodtak mindkét szélsőségtől, általában ők töltötték be a fontosabb pozíciókat. PACZKOWSKI: *i.m.* 200.

impresszió volt a közvélemény alakulására is. „A vezetés egyre nagyobb erőfeszítések árán tudott csak úrrá lenni a növekvő elégedetlenségen, ez többek között a frakcióharcokkal is magyarázható.”²⁶ Annak ellenére, hogy „a sztálinizmus Lengyelországban soha nem volt olyan kegyetlen, mint a szomszédos szocialista országokban,”²⁷ minden apró engedmény további igényeket generált. A divergens elképzelések, a pártok és az egyház megerősödése, valamint a vezetésben bekövetkező személyi változások mind a destabilizáció irányába mutattak. Megkezdődött az az enyhülés, amely a hosszú ideig tartó elnyomás után természetes társadalmi folyamathoz, az elégedetlenség szülte lázadáshoz vezetett. A „pozni „fekete csütörtök,” ”²⁸ 1956. június 28-án a lokális mozdonygyár munkásainak megmozdulását szimbolizálja. Gazdasági sztrájkként indult, s hamarosan elnyomta a politikai követelések hangja. Egy nap leforgása alatt elhallgattatták Poznant, ám a velük szolidarizáló tömegek tovább tüntettek.

Nem láttak más megoldást, Wladyslaw Gomulka²⁹ visszakapta párttagsági könyvét, majd október 13-án bejelentették, hogy visszatért a pártba, betöltve egyúttal az első titkár tisztségét is. Mivel rést ütöttek az addig megingathatatlan szovjet ellenőrzés falán, szükség volt Hruscsov utólagos beleegyezésére, amit hasonló személyiségük miatt a két politikus hamarosan orvosolni tudott. „Hruscsovnak és Gomulkának nem volt oka hajba kapni. Mindketten ízig - vérig kommunisták voltak, az egyszerű, közvetlen módszerek hívei. A maga módján mindkettő igyekezett a sztálinizmus legkiáltóbb abszurditásait felszámolni. (...) Így aztán a lengyel tavasz októberben köszöntött be.”³⁰ Ezzel a lengyel helyzet- főként Gomulka elővigyázatosságának köszönhetően- hosszú időre stabilizálódott. Azonban nem jelenti, hogy ne lett volna hatással más szocialista rendszerre, így hazánkra.

A Magyar Népköztársaságban a pozni események idejére már évek óta burjánzott a felszín alatt az elégedetlenség. In statu nascendi kezdve a szovjet felszabadítás – megszállás problematikájával, az alkotmány rendelkezésein át: minden, amit a szocializmus ebben a torzult formájában jelentett, és minden, amit a megfélemlítés általi érvényesítéssel magával hozott... egy olyan polemikus, dicső harcairól elhíresült népnek, mint a magyar, nem tűrt sokáig feltétel nélküli maradást.

²⁶ PACZKOWSKI: *i.m.* 201.

²⁷ DAVIES: *i.m.* 872.

²⁸ PACZKOWSKI: *i.m.* 202.

²⁹ Wladyslaw Gomulka: eredeti foglalkozása lakatos. 1922-től szakszervezeti aktivista, 1926-tól az illegális lengyel kommunista párt tagja. 1933-ban letartóztatták; szabadulása után visszatért Lengyelországba (...) 1951-ben kizárták a pártból, letartóztatták. 1954 végén szabadult. 1956-ban visszavették a LEMP-be, októberben már a párt első embere. 1970-ben Gdansk-ban tömegbe lövetett, ezért leváltották, nyugdíjazták. SZAKOLCZAI Attila: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*, Budapest, 1956 – os Intézet, 2001.

³⁰ DAVIES: *i.m.* 875.

Visszhangot vert, mikor Rákosi Mátyás az 1950-es években a jugoszláv határ mentén, Pécs környékén talált számottevő mennyiségű uránércet a Szovjetuniónak „ajándékozta”. Egyrészt monopóliumot adott a lelőhelyre, másrészt a Népszava elmondása szerint a forradalom kitöréséig mintegy 15 mázsa uránércet szállítottak ki az országból. A sajtó – és valószínűleg a nyugati titkosszolgálat - közrejátszásával a hírek hamarosan elterjedtek a közvéleményben. A MEFESZ³¹ erre reflektálva rendkívüli kiadásban közölte határozatát, melynek 13. pontjában követelte „hozzák nyilvánosságra a magyar uránra vonatkozó szerződéseket és adatokat, adják az urán- telepeket magyar kézre.”³² Jánossy Lajos professzor elmondása alapján persze kiderült, hogy az addig exportált mennyiség nyersanyagállapotában nem mondható számottevőnek. Inkább csak kísérleti mennyiség, s hogy az atombomba előállításra a Szovjetunió az NDK- beli, valamint a cseh készleteket preferálta. A köztudat számára viszont maga az átadás aktusa is csak a kiszolgáltatottság tudatát erősítette. S ha „az 1848 – as forradalmat az esernyők forradalmának hívták, az 1918-ast őszirózsás forradalomnak, mert a felkelők a gomblyukukba őszirózsát tűztek. Az 1956-os forradalmat akár az urán forradalmának is nevezhetnék.”³³ Az október 23-ai tüntetésen megjelentek közt is lángra kapott, s mottóvá nőtt a kérdés: „Azt kérdezik Pesten- Budán/Hová lett a magyar urán?”³⁴

A gazdasági háttér mellett Rákosi két nagy ellenfelének története is sokban játszott közre. A személyi kultusz nem engedhetett meg magának konkurenciát. Egyik vonalon a Rajk László elleni, koholt vádak alapján indított perben kimondott halálos ítélet futott, a másikon Nagy Imre korábbi hatalmának tudatos megtörése. Az ellenség képét némileg egyszerűbb volt Rákosi számára Rajkra vetíteni, aki egyébként közkedvelt kommunista politikusnak számított. 1948. augusztus 5. előtt belügy-, aztán külügyminiszter volt, egészen 1949. június 11-ig. Ez év májusában indították ellene azt a koncepciós pert, melyben először garantálták a halálos kimenetel elkerülését, de párthű emberként az ellene felhozott vádak így sem, sőt, kínzások után, s orosz nyomásra sem ismerte el. Csak a nyilvános tárgyalás idejére sikerült „meggyőzni”, hogy vállalja magára az áruló, a besúgó szerepét, amit a párt érdekében tett meg. Az 1949. szeptember 24-én hozott döntést október 15-én hajtották végre. Az ő személye elleni támadás azért is volt fordulópont, mert ezzel vette kezdetét a párt belső körein belüli tisztogatás. Temetésére hét esztendő elteltével, 1956. október 6-án került sor, mely a rendszer

³¹ Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége, 1956. október 16- án alakult. <http://www.ehok.u-szeged.hu/posts/289-az-otvenhat-eve-megalakult-mefesz-re-emlekeztunk> (2012. október 31- i letöltés)

³² KESZTHELYI Lajos: *1956 a Központi Fizikai Kutató Intézetben*, Magyar Tudomány, 2007/10. szám, 1337.

³³ FEJTŐ Ferenc: *A magyar tragédia 1956*, Kossuth Kiadó, Budapest, 2006. 233.

³⁴ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a 20. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 389.

elleni tiltakozásként néma tömegdemonstrációvá alakult. „A hadsereg főtisztjei mutatták az utat a lassan, teljes csendben, egyetlen kiáltás nélkül haladó tömegnek. „Kilépett közülük egy ember és megcsókolta az özvegyet. Nagy Imre volt az. Az APF tudósítója napi jelentésében meglepődött a tüntetés csendjén. „Ha Rajkné egyetlen szót szól, a sztálini párt gépezete összeomlott volna.”³⁵

Nagy Imre, aki már 1945 óta a földosztó miniszterként volt számon tartva a közvéleményben, s 1953 után egyszer már betöltött kormányfői szerepet, szintén ott szerepelt az elsők közt Rákosi proscriptio listáján. A nép érezte benne a körültekintő reformert. Személyében megtestesült a gazdag magyar parasztember- a kulák- és a kellő intelligenciával megáldott professzor figyelemkeltő egyvelege, s ezzel hamar kivívta mások szimpátiát, még külföldön is. A The Times így írta le Nagy kommunizmushoz való kapcsolatát:

„Though he had spent more than quarter of his life in the Soviet Union and had become a Soviet citizen about 1930, he told his friends in Budapest that it was not necessary for Hungary to follow the Soviet Union in every respect.”³⁶

Később persze tisztázta magát ezen kijelentéséért Moszkva előtt, s a kommunizmus igaz elkötelezettjévé vált. Ezért is értette olyan érzékenyen, hogy Rákosi kemény munkájának gyümölcseként kizárták őt a pártból, sőt még a Magyar Tudományos Akadémiabeli tagságától is megfosztották. A pártgyűléseken még a nevét sem említhették, s ha mégis, szigorúan az „elvtárs” megnevezés nélkül. Megaláztatottságából végül a desztalinizáció keretében, Rákosi lemondásával szabadult, a közvélemény figyelme ekkor ismét rá terelődött. „Mikor tér már vissza, miniszterelnök úr?”³⁷

S lassan összeértek a szálak. 1956. június 6-án, Nagy Imre 60. születésnapján megjelent az irodalmi-politikai élet színe java, hogy legalábbis hallgatólagosan jelezzék támogatásukat. Június 28-án a poznani fordulat indította el látványosan a további magyar eseményeket. Október 6-án megtörtént Rajk László és társai újratemetése a Kerepesi temetőben, majd pár nappal később, 14- én a „Szabad Nép” címlapján megjelent: Nagy Imre elvtársat visszahelyezték párttagsági jogaiba.”³⁸ A szegedi egyetemisták október 16-án létrehozták a MEFESZT, a budapesti Építőipari Műszaki Egyetem fiataljai pedig szolidarizáló

³⁵ FEJTŐ Ferenc: *i.m.* 21-22.

³⁶ Fordítás: Bár életének több mint negyedét töltötte a Szovjetunióban, és szovjet állampolgár lett 1930 körül, közeli barátainak egy budapesti beszélgetés alkalmával azt mondta, nem kell, hogy Magyarország mindent a Szovjetunió elvárásainak megfelelően tegyen meg. LASKY, Melvin J.: *The Hungarian Revolution*, published in New York, 1957. 60.

³⁷ RAINER M. János: *Nagy Imre 1953-1958 - Politikai életrajz II.*, 1956-os Intézet, Budapest, 1999. 186.

³⁸ RAINER M.: *Nagy Imre...*, *i.m.* 219.

tüntetést kezdeményeztek október 23-ára, hogy kifejezzék a lengyelekkel való szimpátiájukat, s egyben előadják a 16 pontos követelésüket. „A kormány először betiltotta a tüntetést (...), azonban (...) szembesülve azzal, hogy az események kicsúszhatnak az irányítása alól, visszavonta a tiltó rendelkezést.”³⁹

„S megkezdődött a halál aratása.”⁴⁰ (1. sz. képen)

2, 1956 - Forradalom? Megítélés akkor- megítélés most

1956 eseményeinek híre már a forradalom kitörése utáni napokban világ legkülönbözőbb pontjaira jutott el, s vert visszhangot. Köszönhető ez a korabeli gyors információáramlásnak, a magyarság - mind határainkon belüli, mind a külföldön élők – aktivitásának, illetve egyes nemzetközi szervezetek jelenlétének.

Bár az aktuális eseményeket mindig a későbbi történelem szemüvegén keresztül egyszerűbb tisztán megítélni, mindenképp lényeges az akkori szerzőkre, politikára és egyes irányzatok képviselőire gyakorolt hatása is.

Mi is volt valójában az 1956-os megmozdulás? Felkelés, forradalom, avagy ellenforradalom, szabadságharc? Különböző nézeteket vizsgálva egyszerűbb megtalálni az utat az igazság esszenciájához.

Elsőként a honi újságok reagáltak. Az Igazság– az első forradalmi lap, Obersovszky Gyula szerkesztősége alatt - már október 25-én kiadta első számát. Így reflektálták az elmúlt napok eseményeit:

„Forradalom ez. Forradalom. Nem a rendszer, nem a szocialista eszmék ellen tiltakozik a nép, hanem azok ellen, akik bemocskolták, lejáratták, a szocializmus magasztos eszméit. Szocializmust akar a nép, de tisztát és becsületeset. Ezért harcol elszántan, hősiezen. És ezt fogja megvalósítani, mert a népakarat legyőzhetetlen erő. Vegyék ezt tudomásul, aki az ország sorsáért felelősek, és így hozzanak törvényt! ... Ezt várjuk, ezt követeljük a nép nevében!”⁴¹

Néhány nappal később, október 29-én a Szabad Népben jelentek meg a következő sorok, amik már kifejezően mutatják a forradalom kifejlődését, valamint változását:

³⁹ DUPCSIK - REPÁRSZKY: *i.m.* 202.

⁴⁰ SZAKOLCZAI Attila: *1956- Nemzet és Emlékezet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 106.

⁴¹ SZAKOLCZAI Attila: *i.m.* 123.

„Büszkén állhatunk ismét a világ elé. Elszánt szabadságharcunkkal kivívtuk az egész világ haladó közvéleményének rokonszenvét és támogatását. Nemzeti becsületünk ismét teljes fényében ragyog.”⁴²

Nem kellett sok időnek eltelnie, s a magyar október híre körbejárta a világot. A forradalom nemzetközi visszhangjaként az angol BBC, francia újságok foglalkoztak napi szinten a témával, s minden túlzás nélkül, objektíven mondható, hogy akkoriban a világsajtó 50-60%-a tanulmányozta az országunkban folyó helyzetet. Olasz, francia parlament ülésein is többször szóba került, legalább véleményezési szinten, és olyan szervezetek is megmozdultak, mint az Európa Tanács, vagy a NATO, melynek egyes képviselői tartalmas és érdemleges beszédet tartottak a helyzetről.

S nem csak a politikát érintették meg '56 magyarjai: XII. Pius pápa két hét leforgása alatt három enciklikát bocsátott ki, és rádióbeszédében is ösztönözte a világ népeit a magyarság megsegítésére.⁴³

A magyar októbert az első napokban a lengyel nép is kitörő lelkesedéssel fogadta. Új erőre kapott a függetlenség gondolata, nagygyűlések, szimpátiatüntetések zajlottak mindenütt, szolidarizáló írások jelentek meg a lengyel lapokban, felszólaltak munkások és egyetemisták is. A szolnoki levéltár iratai közt fellelhető az a nagy jelentőségű dokumentum, amely a szolnoki és krakkói egyetemisták 1956 őszen írt üzenetváltását tartalmazza. A magyarok szolidaritás vállalására lengyel társaik így válaszoltak:

„Z ogronym bólem – czytamy na wstępie listu – dowiedzieliśmy się że naród Wasz zmuszony był podjąć walke w imię najświętszych idealów wolności i niepodległości swojej ojczyzny. Cele, w imię których prelewacie krew, są również naszymi celami. Solidaryzujemy się z Wami i w miarę naszych sił będziemy zawsze śpieszyć Wam z pomocą. Pomoc ta aktualnie wyraża się dobrowolnym oddaniem krwi przez całe społeczeństwo polskie i zbiórka pieniędzy na zakup lekarstw dla walczących powstańców. Jesteśmy gotowi pospieszyć Wam z pomocą w odbudowie zniszczonych obiektów. (...) O ile uważacie – czytamy w zakończeniu listu – rezolucji – że rozpatrzenie sytuacji w Waszym kraju na forum Rady Bezpieczeństwa pomoże Wam w osiągnięciu Waszych celów, zwrócimy się do naszego Rządu o poparcie Waszego stanowiska na forum ONZ. Jeszcze raz wyrazamy najwyższe uznanie dla bohaterskiej postawy narodu węgierskiego.”⁴⁴

⁴² SZAKOLCZAI Attila: *i.m.* 185.

⁴³ <http://orvosl.hu/magyar.html#pius> (2012. augusztus 10-i letöltés)

⁴⁴ Fordítás: „Nagy fájdalommal értesültünk, hogy nemzetetek arra kényszerült, hogy a haza szabadsága és függetlensége legszentebb eszméinek nevében felvegye a harcot. A célok, melyekért véretek ontjátok, egyben a mi céljaink is. Szolidárisak vagyunk veletek, és erőnkhez mérten mindig a segítségetekre fogunk sietni. Ez a

Ahogy az üzenet szövegéből is kitűnik, a lengyelek az egész országra kiterjedő véradó- állomás hálót szerveztek, jelentős pénz-, élelmiszer és gyógyszer mennyiséggel támogatták a felkelőket. A Vöröskereszt közreműködésével pedig már október 26-án megérkezett Magyarországra az első lengyel segélyszállítmány. Az egész nép megmozdult a magyarság megsegítéséért. Kezdetekben még a Központi Bizottság vezetősége, s maga Gomulka is- aki pár hónappal később már minden szimpátia ellenére is a semlegességre törekedett, jóllehet országa érdekében cselekedett így- tett néhány támogató jellegű hozzászólást az eseményekhez. Pár nap elteltével viszont, érzékelve a helyzet súlyát, politikai megfontolásból már a radikalizmustól való távolságtartásra hívta fel népét. Nem alaptalanul. A New York Times október 25-ei számában számol be a varsói szimpátiatüntetésről, ami közel állt ahhoz, hogy szintén felkeléssé alakuljon:

„Thousands of young people demonstrated in the streets of Warsaw tonight in an outburst of feeling against the Soviet Union and of sympathy with Hungarians trying to throw off the Soviet yoke. For a short while, it appeared that the demonstrations might get out of hand. But (...) interior security troops prevented an explosion of violence.”⁴⁵

Október 30-án még az olsztyni Mezőgazdasági Főiskola és a Tanárképző hallgatói kezdeményezésére szolidarizáló tüntetést tartottak az időközben véressé fajult harcok miatti együttérzésük kifejezéseként. A főleg fiatalokból álló csoport magyar-lengyel zászlókkal vonult fel, gyertyát gyújtottak, és „szabad Lengyelország- szabad Magyarország!” felkiáltások közt Magyar felkelők tere névre keresztelték a Vörös hadsereg terét.

J. F. Dulles,⁴⁶ az Amerikai Egyesült Államok akkori külügyminisztere is nyilatkozott az ügyben, még október 27-én a dallasi világpolitikai tanács előtt. Beszédében kifejtette, hogy „az Atlanti Charta és az ENSZ Nyilatkozata is arra kötelez minden szövetségest, hogy érvényt szerezzen a szuverenitás és az önrendelkezési jogának ott, ahol azt korábban erőszakkal

segítség jelenleg az egész lengyel nemzet önkéntes véradásában és pénzgyűjtésben nyilvánul meg, hogy gyógyszert vásároljunk a harcoló magyar felkelők számára.” – A továbbiakban a krakkói egyetemisták követelték, hogy a Magyarországon bevetett szovjet csapatok azonnal szüntessék be a harcot a felkelőkkel szemben. – ”Amennyiben úgy vélték, – fejeződik be a levél –, hogy céljaitok elérésében segítséget jelent Nektek, ha az ENSZ Biztonsági Tanácsa napirendre tűzi a magyarországi helyzet megvitatását, akkor kormányunkhoz fordulunk, hogy támogassa álláspontokat az ENSZ fórumán. Még egyszer legnagyobb tiszteletünket fejezzük ki a magyar nemzet hős magatartása iránt.” [http://www.szolarchiv.hu/id-363-oktober.html\(2012\)](http://www.szolarchiv.hu/id-363-oktober.html(2012)). július 10-i letöltés)

⁴⁵ Fordítás: Ma éjjel több ezer fiatal demonstrált kitörő érzelmekkel Varsó utcáin a Szovjetunió ellen és szimpátiával telítve a magyarok iránt, akik megkísérelték ledobni magukról a szovjet rabigát. Rövid időre úgy tűnt, hogy a tüntetés kontrollját veszti, de a belső biztonsági csapatok megakadályozták az erőszak kirobbanását. Forrás: LASKY, Melvin J.: *The Hungarian Revolution*, published in New York, 1957. 80.

⁴⁶ John Foster Dulles: a versailles-i békekonferencián az USA delegációjának hivatalos jogtanácsosa volt, a II. világháború végén részt vett az ENSZ Alapokmány megkötésében. (...) 1953-ban Eisenhower külügyminisztere lett. Külügyminiszteri működését meghatározta mély vallásos meggyőződéséből fakadó antikommunizmusa. SZAKOLCZAI Attila: *i.m.* 354.

elvétték, és hogy tiszteletben tartsa minden nép azon jogát, hogy szabadon választhassa meg az államformát, melyben élni szeretne.”⁴⁷ Ezt az ígéretet nézete szerint a Szovjetunió megszegte, s Kelet-Európában, így Magyarországon is, a megszállás egyik fajtáját pusztán egy másik váltotta fel.

Ennek következtében az Egyesült Államok indítványozta, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa elé vigyék a magyar kérdést (2. sz. képen). Érdemi választ 1957. június 20-án kaptak. Az ENSZ Különbizottság Ausztrália, Ceylon, Dánia, Tunézia, Uruguay megbízottaiból tevődött össze, s a Közgyűléstől azt a feladatot kapta, hogy teljes körű és tárgyilagos vizsgálatot végezzen a Szovjetunió magyarországi beavatkozásával és annak hatásának ügyében. Az Ötös Bizottság igen alapos munkát tudhat magáénak. Egyrészt nyilvános ülésen hallgatta meg Kéthly Annát, a Nagy Imre kormány államminiszterét, Király Bélát, a Nemzetőrség Főparancsnokát és Kővágó Józsefet, Budapest 1956- os főpolgármesterét. A többi szemtanú kihallgatása zárt ajtók mögött zajlott. „Összesen 111 személyt hallgattak meg: 35 tanút az USA- ban, 21- et Genfben, 16- ot Rómában, 30- at Bécsben és 9- et Londonban.”⁴⁸ Másrészt a Bizottság annak is nagy figyelmet szentelt, hogy a magyar társadalom minden rétege és az ország minden régiója képviseltetve legyen általuk. A jegyzőkönyvek mintegy 2000 oldalt tettek ki. A mélyreható, tényekre alapuló tanulmányozás eredményét az Ötös Bizottság tizenhárom pontban foglalta össze, melynek alapján „ami Magyarországon történt, spontán nemzeti felkelés volt”.⁴⁹

Megállapították, hogy a felkelést senki sem tervezte előre. Ezzel megdöntötték a szovjetek vélelmét arra vonatkozóan, hogy amerikai propaganda eredménye lett volna a magyar október. Ezt már az Observer nevű londoni újságban is leközlötték, még 1956 decemberében, hivatkozva arra, hogy a nem hivatalos amerikai rádióállomás, a Szabad Európa Rádió nem tehető felelőssé felbujtásért Magyarország ügyében csupán információközlés miatt.

„It was to be expected that the Soviets would try to blame the popular rising on RFE „counter-revolutionary incitements. (...) In fact (...) it never called for a rising.”⁵⁰

Előbbi lehetőséget elvetve helytállóbbnak találták előzmények tekinteni a párhuzamosan folyó lengyel eseményeket, valamint Gerő Ernő beszédét, melyet Jugoszláviából való visszatérése után, október 23-án mondott el.

⁴⁷ BÉKÉS Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában*, 1956- os Intézet, Budapest, 1996, 119- 121.

⁴⁸ [www.menszt.hu/content/download/516/2570/.../Bookfinalphoto.pdf\(2012.július](http://www.menszt.hu/content/download/516/2570/.../Bookfinalphoto.pdf(2012.július) 15-i letöltés)

⁴⁹ SZAKOLCZAI Attila: *i.m.* 397.

⁵⁰ Fordítás: Várható volt, hogy a szovjetek megpróbálják majd a növekvő népszerűséggel bíró SZ.E.R.-re hárítani a felelősséget „ellenforradalmi uszításaiért.” LASKY: *i.m.* 285.

Az összegyűjtött bizonyítékokból kiderült az is, hogy a felkelés irányítói a diákok, munkások, katonák, és értelmiségiek voltak, akik közül sokan kommunisták, vagy volt kommunisták voltak. Már az első órákban nyilvánvaló volt, attól kezdődően, hogy a Bem szobornál összegyűltek a tüntetők a Magyar Írók Szövetségének vezénylete alatt. Többek közt Zbigniew Herbert lengyel író is üdvözölte az egybegyűlteket. A „tengerként hullámzó ötvenezres tömeg morajlása azonban elnyelte a szónokok szavait.”⁵¹ "Sem Déry, sem Veres beszéde nem hatott már túlságosan a forradalmi tömegre. Nem lévén mikrofon, hangjukat nehéz volt hallani, de ami ennél is fontosabb, a vezetés ekkor már kicsúszott a kezükből; a vezetést ekkor már a diákok, munkások és katonák vették át.”⁵² Ennek alapján egyértelműen elutasították azt a nézetet, hogy a felkelés a reakciós köröknek, nyugati befolyásnak lett volna köszönhető.

Pedig a másik tömb felé nyitásra való szárnypróbálgatás már a korábbiakban is érezhető volt. Habár a politikai vezetők jóváhagyásával ez expressis verbis csak az enyhülés időszakában, közvetlenül a forradalom előtt nyilvánult meg. Ahogy azt a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1956. júliusi határozata deklarálja: "A szocialista országok közötti szoros barátság és együttműködés további ápolása mellett sokoldalú - gazdasági, tudományos, művészeti, sport-és egyéb - kapcsolatokat óhajtunk kiépíteni a szocialista világrendszeren kívül álló országokkal.”⁵³ Az Amerikai Egyesült Államok persze ezt is és a forradalmat is támogatta, mert úgy vélték, a szocializmus csak idő kérdése és saját kardjába dőlve leli végzetét. Ezért is nem kívánt aktívan részt vállalni, főként nem fegyveresen beavatkozni, ahol nem látta indirekt érdekeit veszélyeztetve. Más szocialista országok, így Jugoszlávia vagy a Lengyelország esetében sem tette. Ez is mutatja, hogy a szovjet vezetés 1956 őszén messze túlbecsülte a nyugati tömb ambícióit, amire némi alapot adott a tapasztalat a berlini léghíd, a koreai háború, illetve a kubai rakétaválság ügye is. S nem utolsósorban az is, hogy ekkorra- bár minden lehetséges eszközzel igyekeztek azt leplezni - a Szovjetunió ténylegesen hátramaradt ellenfeléhez képest. Bonyolította a magyar forradalom ügyét a szuezi válság is, ami a brit- francia- izraeli egyezségeen alapulva éppen október 22-én teljes titokban kötött, melynek eredményeképp ultimátumot intéztek Egyiptomhoz, hogy megdöntsék Nasszer hatalmát. "A direkt, taktikai - időzítészerű kapcsolatnál azonban az egyes eseménysorokat sokkalta mélyebben összekötötte egyfelől a mindegyikükre jellemző

⁵¹ [http://myportal.uw.hu/k/index.php?topic=23\(2012\)](http://myportal.uw.hu/k/index.php?topic=23(2012)). július 15-i letöltés)

⁵² ACZÉL Tamás - MÉRAY Tibor: *Tisztító vihar - Adalékok egy korszak történetéhez*, Noran- Kiadó 2004 Kft., Budapest, 2006. 443.

⁵³ HERCEGH András - ARDAY Lajos - JOHANSIK János: *Magyarország nemzetközi kapcsolatainak története*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nyomdája, Budapest, 2001. 223.

nemzeti meghatározottság, másfelől az a hatás, amelyet lezárásuk a formálódó nemzetközi rendszerre gyakorolt.”⁵⁴ A közelgő amerikai választásokra tekintettel azonban még Suez esetében is a minél kevesebb erőszak alkalmazása, s inkább gazdasági nyomás előtérbe helyezése tűnt járható útnak az Egyesült Államok részéről. Ezt a Szovjetunió is gyorsan felismerte. A bizottság kiemelte, hogy a magyarországi tüntetések eleinte teljesen békés természetűek voltak, az ÁVH erőszakos beavatkozása és az orosz csapatok Budapesten való – szinte azonnali – megjelenése változtatta meg a helyzetet. Ez pedig arra engedett következtetni, hogy egyrészt az ÁVH embertelen bánásmódja, és kínzásokról szóló beszámolókat igaznak kell elfogadniuk. Másrészt, hogy erre a beavatkozásra már október végén is készült a Szovjetunió.

Azonban az intervencióra mindezek ellenére sem került sor. Ennek jogi oka az Egyesült Nemzetek alapokmánya 2. szakaszának 7. bekezdésében keresendő, melynek értelmezése során megállapították:

„a jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel az Egyesült Nemzeteket arra, hogy olyan ügyekbe avatkozzanak, amelyek lényegileg valamely állam belső joghatóságának körébe tartoznak, és nem kötelezi a tagokat arra sem, hogy az ilyen ügyeket a jelen Alapokmánynak megfelelő rendezési eljárás alá bocsássák”.

A szovjetek részéről már jóval az ENSZ határozat megszületése előtt egyértelmű volt közbelépésük sikeressége, és az, hogy az Egyesült Államok nem avatkozhat közbe. Részükről így már novemberben elkezdődött, s decemberig lezajlott a korábbi rend helyreállítása.

A szovjet katonai beavatkozást helyeslő nyilatkozat felolvasása a lengyel Michalowski- nak lett volna feladata november 4-én, az ENSZ aznapi ülésén. Azonban „felszólását épphogy csak elkezdni tudta, befejezni már nem, hangja mondatról-mondatra elcsuklott, és nem volt képes küszködni a könnyeivel.”⁵⁵

A szovjet magabiztosságot támasztja alá Marosán György felszólalása a Legfőbb Ügyészségen tartott Országos Ügyészi Értekezleten.⁵⁶ A dátum 1957. február 4. :

„Egy kommunista nem bukik el azon, hogy Magyarországon forradalom vagy ellenforradalom volt... egy év múlva tisztultabb lesz a légkör. A magyar értelmiség hasfájása el fog múlni. Mi csináljuk a második forradalmat, rendbe hozzuk a dolgokat. Az ügyészek keze ne reszkessen, ha egy hóhér vagy gyilkos felett ítélik.”

⁵⁴ POÓR János: *Ötven nagyon fontos évszám*, Lord Könyvkiadó, Budapest, 1995. 334.

⁵⁵ [http://lengyelmagyar.blog.hu/page/2\(2012](http://lengyelmagyar.blog.hu/page/2(2012), július 15-i letöltés)

⁵⁶ 1956-os Intézet, Kézirattár

S hogy ötvenhat forradalom, vagy nemzeti felkelés volt-e, már a kezdetektől vitát generált a történészek és társadalomtudósok közt is.

Az egyik jelentős álláspont képviselője Hannah Arendt (*die Ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus* – München, Riper, 1958) 1963-ban úgy gondolta, hogy Magyarországon forradalom zajlott le. Egész pontosan munkásforradalom, ha egy társadalmi csoportot kell megjelölni a revolúció mögött, mely az egész folyamatot elindította. Ezt Arendt a munkástanácsok jelentős szereplésével támasztotta alá, s ennek alapján a munkásság önszerveződési törekvéseit jelölte meg az esemény forradalmi differentia specifikájaként, melyek szerinte egy önigazgató társadalom gyakorlati megvalósítását tűzték ki célul.

Lényeges motívum nála, s másoknál is 1789 nagy francia forradalma, mely jelentős fordulópont volt a forradalom, mint terminus történetében. A természeti erővel felruházott forradalom ekkor szakadt el korábbi értelmétől. A revolúció addig ekvivalens volt visszatéréssel, a latin nyelvből levezetve magyarázata nem más, mint egy olyan fordulat, amely adott mozgást önnön kiindulópontjához vezet vissza. Következésképp a revolutio eredetileg a körforgással volt azonosítandó. 1789 után azonban társult hozzá egy időtudat, ami máshova helyezte a hangsúlyt a forradalom fogalmában: történelemfilozófiai perspektíva fogalommal transzformálódott általa, ami itt már a körforgásából kikerülve egy egyenes haladási irányt alkotott magának. Ebből volt levezethető Karl Marx és Lenin számára is a permanens forradalom ideológiája. Így vált a revolúció gyűjtőnévvé, transz-, valamint metahisztórikus értelemben is.

Bill Lomax, angol történész is komplex módon foglalkozott a magyar ötvenhattal. Kétségtelenül hatással volt rá a hatvanas évek nyugati marxizmusa, lényegében továbbfejlesztette Arendt gondolatmenetének fonalát. Monográfiájában kifejtette, e megmozdulásban ő a kezdeményezést, az első lépést látta a munkástanácsok államának megvalósítására.

Túlnyomó többségben más szemszögből vizsgálták a helyzetet, akik közvetlenül érezték, s megélték ötvenhatot: egy időben terjedőben volt a nemzeti felkelés megjelölés, mely terminus egyből érzékelteti, hogy képviselői nem forradalom (revolution) kifejezést részesítik előnyben, sokkal inkább hajlanak a felkelés, lázadás, zendülés, vagy szabadságharc (érzékelte a különbséget, angolul is: revolt- uprising – freedom fight) megnevezésekre.

Mégis, természetes, a fővonal alól mindig kell, hogy legyen kivétel. A „névcsata, avagy minek nevezzék”⁵⁷ kérdésben kevesen fejtették ki olyan precizitással, részletességgel

⁵⁷ GYÁNI Gábor szóhasználata, http://www.osaarchivum.org/updates/2006/blitz/gyani_gabor.pdf (2012. július 15-i letöltés)

és mélyrehatóan gondolatmenetüket, mint Kende Péter. Hiszen sokaknál kimerült a vita a terminológia megválasztásánál, s ezen a szinten meg is rekedtek.

Kende a Raymond Aron- féle elméletet viszi tovább. Álláspontja szerint azért keletkezett folytonosan ellentmondás az egyes nézetek, közt, mert „igazuk van azoknak is, akik 1956-ot nemzeti forradalomnak, de azoknak is, akik elsődlegesen demokratikusnak, sőt még azoknak is, akik sok tekintetben szocialista indíttatásúnak tekintik.”

A helyzet tisztázására bevezeti az „antitotalitárius forradalom” fogalmát, amely szerinte legéletszerűbben fejezi ki, hogy „a magyar októbernek, mint politikai forradalomnak a legfőbb teljesítménye a kommunista egypártrendszer felszámolása volt.”⁵⁸

Ennek alapján levezethető, hogy az ötvenhatos magyar forradalom mintegy előképe volt az 1989-es rendszerváltásnak is. S ilyen értelemben a forradalom nem csupán a hidegháború egy neuralgikus pontjának számított, amely elbukott a szovjet nyomás alatt, hanem a későbbi kompromisszumok előfutáraként kapott szimbolikus értelmet. Magyar és szovjet részről is egyfajta megalkuvást jelentett a Kádár- korszak, előbbinek rá kellett ébrednie, hogy nem számíthat aktív külső támogatásra, mert nem tartozik a nagyhatalmak érdekvédelmi szférájába, míg utóbbi az elnyomás súlyán volt kénytelen enyhíteni. A rendszerváltozásig eljutni azonban még hosszú és fáradságos folyamat.

Az antitotalitárius forradalom fogalmának „használatát bizonyos szemszögből korlátozza az, hogy a totalitarianizmus elmélete nem mindenben elégíti ki ma már a szovjet típusú rendszer fogalmi analízisével szemben támasztott igényeket.”⁵⁹ Kende mégis megtartja a fogalmat, mivel a levert forradalom is forradalom, függetlenül attól, mi követte. Valamint nem eleve kizárt a kifejezés értékmentes használata, ha olyan eseményt jelöl, melynek következményeként egy kormányzati rendszer összeomlik: „akkor beszélhetünk forradalomról, amikor a fennálló politikai rendet egy attól gyökeresen eltérő másik váltja fel”.⁶⁰ Ennek alapján elmondható: ötvenhat többé-kevésbé restaurációs, nem pedig előremutató követeléseket fogalmazott meg, példának okáért a kommunista párt monopolhatalmának felváltása többpárti berendezkedéssel, vagy a polgári demokráciák szabadságjogainak intézményes visszaállítása, valamint a közvetlen demokrácia legalább részleges újbóli megteremtése.

S nem elhanyagolható a fogalom meghatározásánál ezek mellett az a tény sem, hogy a kádáristák kivételével mindenki forradalomként élte át talán már az események idején is

⁵⁸ KENDE Péter: *Eltékozolt forradalom?* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2006. 112.

⁵⁹ HORVÁTH Sándor: *A mindennapi szocializmus és a jelenkortörténet. Nézőpontok a szocialista korszak kutatásához.* Századvég, Új folyam, 2006/2. szám, 6–13.

⁶⁰ KENDE Péter: *Eltékozolt forradalom?* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2006. 110.

ötvenhatot, és még inkább így gondolt rá akkor, amikor eltiprói ellenforradalomként ítélték el. Merőben más azonban a köznapi szóhasználat, összevetve a tudományos fogalomalkotás követelményeivel. Ez okozza a legfőbb problémát. Hiszen amennyiben a „forradalom” jelentését tekintve ily módon visszasüllyed a leíró fogalmak sorába, s a szemantikai térben ismét leválik róla a transzhistorikus és ideologikus fogalmi konstrukció, ami által egyébként leginkább ismerve és használva van. Sok esetben a felkelés, lázadás, szabadságharc vagy polgárháború kifejezés pontosabban határozza meg az adott történelmi esemény jellegét, mégis befolyásolnak érzelmi okok, s az is, hogy a közbeszéd kezdettől a „forradalom” szót használta. Ez pedig közrejátszik abban, hogy elfogultan a szót tudományos nyelvben is folytatólagosan életben tartásák.

3, Az első jogi reakciók - törvényerejű rendeletek

A helyzet stabilizálását követően az Elnöki Tanács első reakciója *de iure* a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló 1956. évi 22. számú törvényerejű rendelet volt. 1956. november 12- től 1957. január 15- ig volt hatályban. Ezt követte a 1956. december 11- re datált 1956/28. törvényerejű rendelet volt, mely a rögtönbíráskodás elrendeléséről rendelkezett. A NET indokolása *expressis verbis* a becsületes, dolgozó nép védelmének biztosítása, kimondatlanul a terror szocialista eszméjének újjáélesztése. Hiszen a forradalom napjaiban nagy mennyiségű lőfegyver került közkézre, ami az ellenforradalmárok, bűnözők, felelőtlen zavarkeltők és fegyvertartásra nem jogosult más személyek által potenciális veszélyt jelent a rendteremtés stádiumában. Ez a szükségességi kritérium magyarázatot is ad arra, hogy a rendelet miért lépett azonnali hatállyal, már aznap 18 órától életbe.⁶¹ Felkészülési időről mint garanciális követelményről ugyan nem lehet beszélni, ám a törvényerejű rendelet a „kormányt”, azaz a Miniszertanácsot kötelezi annak széleskörű ismertetésével. Ennek módozataiként a sajtót, rádiót, falragaszokat jelöli meg.

A törvényerejű rendelet az elkövetői kör meghatározásakor 1. § - ban hivatkozik a BHÖ – a hatályos büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása- 73. és 172. pontjaira. Előbbi az 1939. évi II. törvény 203. §- a alapján a szolgáltató üzemek, vagy a miniszertanács által nélkülözhetetlennek nyilvánított más közérdekű mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi üzem, nyilvános közlekedési üzem stb. védelméről rendelkezett. „Statáriális eljárás alá vonással fenyegették mindazokat, akik ilyen üzemekben bármilyen sztrájkot szerveztek vagy abban

⁶¹ És 1957. november 3-ig volt hatályban. Ekkor az 1957. évi 63. számú tvr. váltotta fel.
<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/feljegyz.htm> (2012. július 28-i letöltés)

részt vettek.”⁶² A 172. pont pedig a közlekedés biztonságát megzavaró bűncselekmények büntetéséről szóló jogszabályra utal. „A sztrájk érdekében a dolgozók ugyanis több alkalommal igyekeztek megakadályozni, hogy buszokon vagy teherautókon sztrájkőröket szállítsanak a bányákba vagy üzemekbe.”⁶³ Az ezen rendelkezéseknek ellenszegülők a taxatív felsorolt más bűncselekmények- gyilkosság, szándékos emberölés, gyújtogatás, rablás, - elkövetőivel esnek egy megítélés alá. Lőfegyver, lőszer, robbanószer, robbanóanyag engedély nélküli birtoklása esetén a tvr. annyi enyhítést enged, hogy azok beszolgáltatásával a büntethetőség megszűnik, ha azt még a hatályba lépés előtt teszik meg.

A rögtönbíráskodási eljárásra feljogosított szervek nem a rendes igazságszolgáltató hatóságok voltak, e feladatot külön, katonai bíróságok látták el. 1957-től jórészt más, a NET által jóváhagyott tanácsok jártak el a statáriális bíráskodásban. A részletes szabályozásról a 6/1956. számú kormányrendelet rendelkezett. Eszerint az eljárás legfeljebb három napig tarthatott, s a kegyelemre nem ajánlott halálos ítélet esetén két óra volt a végrehajtási időlimit. A 4. § (4) bekezdése megjelöl egy kivételt is a tvr. hatálya alól. „A fegyveres gyár- és üzemőrségek fegyvertartásának módját külön törvényerejű rendelet szabályozza.”⁶⁴

A NET két nap elteltével ugyanezt a jogszabályát konzekvensen egészítette ki az 1956/32. számú törvényerejű rendeletében. Így a 3. § - szövetségről, szervezkedésről és bejelentési kötelezettség elmulasztásáról - egy további bekezdéssel bővült, ami tartalmazza, hogy „a rögtönítélő bíróság, ha a terheltet a rögtönítélő eljárás alá tartozó valamely bűncselekményben bűnösnek nyilvánítja, ítéletében egyúttal halálbüntetést szab ki.”⁶⁵ A revans ezzel elérte legfelső szintjét: a bűnösségből már automatikusan következett az elítélt likvidálása, kezdetét vette a totális megsemmisítés, az antikommunista elemektől megtisztítás. 1956. december 13-án meghoztak még egy releváns- a közbiztonsági őrizet elrendeléséről szóló 31.-es számú - törvényerejű rendeletet. „Azt, akinek tevékenysége, illetőleg magatartása a közrendet, közbiztonságot, különösen a termelőmunka és a közlekedés zavartalanságát veszélyeztet, közbiztonsági őrizetbe kell helyezni.”⁶⁶ Ez az előzőknél valamivel enyhébb rendelkezés, hiszen ebben az esetben a veszélyeztetés tényét veszik figyelembe, s a közbiztonság is absztraktabb védendő jogi tárgy, mint a dolgozó nép életét közvetlenül fenyegető 1956/28- as tvr.- ben felsorolt tényállások. Ebben az esetben a rendőrség jár el, az őrizet elrendelése és foganatosítása is a végrehajtás hatáskörébe esik. A megszüntetés

⁶² SZAKOLCZAI: *i.m.* 372.

⁶³ SZAKOLCZAI: *i.m.* 372.

⁶⁴ KORÁNYI G. Tamás: *Törvények és rendeletek*, 1956., Tudósítások Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1989. 66.

⁶⁵ KORÁNYI G.: *i.m.* 68.

⁶⁶ SZAKOLCZAI: *i.m.* 372- 373.

lehetősége fennáll, egyrészt ha az őrizet feltételei nem forognak fent, másrészt, ha az alapul szolgáló okok, vagy feltételek időközben megszűnnek. Az őrizetben levő kázusáról a legfőbb ügyész harminc napon belül köteles dönteni. A személyi szabadság korlátozására hat hónapos időtartamot állapítottak meg főszabályként, de a Belügyminisztérium a legfőbb ügyész jóváhagyásával, amennyiben szükséges, e felső határ átléphető.

4, Az üldöztetés - 1957-es további szabályozások

Az 1957-es év tovább erősítette a forradalom büntetőjogi felszámolását. A NET teljhatalma által egyre keményebb jogi retorzió-hadjáratokat indított az 56-os „ellenforradalmárok” ellen. Ezt szolgálta többek közt mintegy fél évig – januártól júniusig - a gyorsított büntetőeljárás szabályozásáról szóló 1957. évi 4. számú törvényerejű rendelet, mely részben anyagi, részben eljárásjogi rendelkezéseket is tartalmazott. Az 1956/28. törvényerejű rendeletben felsorolt bűncselekményeken kívül már hatálya alá volt sorolandó az államrend elleni szervezkedés és az erre irányuló szövetkezés, a lázadás, valamint a hűtlenség. A gyorsított eljárásokat külön tanácsok végezték, melyek a hatékonyság érdekében a tárgyalásokat a lehető legrövidebb idő alatt meg kellett tartásuk. Ez alapján a gyorsított eljárás leginkább szembetűnő sajátossága, mondhatni attribútuma, hogy a legfőbb ügyész a terheltet még a vádirat mellőzéseével is a bíróság elé állította. S habár az eset körülményeit figyelembe véve életfogytiglani vagy öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés is kiszabható volt, a verdikt generálisan halálbüntetés volt.

A sorban következő törvényerejű rendelet az 1957. évi 25. számú volt: a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsának felállításáról és eljárásának szabályozásáról, mely nagyrészt az előző jogszabályra építkezett.⁶⁷ A Népbírószági Tanács első- és másodfokú szervként is eljárhatott. Előbbi esetben, ha a Legfelsőbb Bíróság elnöke az ügyet a Népbírószági Tanács hatáskörébe vonta, vagy a legfőbb ügyész itt emelt vádat. Utóbbira akkor került sor, ha fellebbeztek valamely elsőfokon eljáró bíróság ítéletével szemben. Azonban ezen bíróság reformatorius jogköre a legkevésbé sem volt kedvezőnek minősíthető, hiszen a rendes büntetőeljárásokkal ellentétben a Tanács terhelt büntetését a terhére bejelentett fellebbezés nélkül is súlyosbíthatta.

⁶⁷ Ha az eljárás egyébként a gyorsított büntetőeljárás hatálya alá tartozott, a büntetést a gyorsított büntetőeljárás szabályai szerint kellett kiszabni. 1957. évi 4. számú törvényerejű rendelet. HORVÁTH Ibolya, SOLT Pál: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez* 2. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Rt., Budapest, 1992. 745-751.

Úgy, mint az 1957. évi 4. számú tvr-t, ezt is a népbíróóságok felállításáról szóló 1957. évi 34. számú tvr. helyezte hatályon kívül.

Ez a tvr. a Legfelsőbb Bíróság Népbíróósági Tanácsát fenntartva, a fővárosi és a megyei bíróságokon is a népbíróósági tanácsokat felállította. Hatáskörük kiterjedt mindazon büntetésekre, amik a korábbi releváns tvr-ekben is megjelentek. A népbíróóságok gyorsított eljárásban is eljárhattak. Az ítéletet a Legfelső Bíróság Népbíróósági Tanácsa – másodfokon – megváltoztathatja: elítélhet, vagy súlyosbíthatja a büntetést, még akkor is, ha ügyész nem fellebbezett az ügyben. A kiszabható büntetési nemek az 1957. évi 25. számú tvr.-ben meghatározottakkal. S amennyiben a törvény a bűncselekményre egyébként is halálbüntetést rendel, 10 évnél rövidebb tartamú börtönbüntetést kiszabni nem lehet.⁶⁸ E rendelkezést az 1961. évi 7. számú tvr. helyezte hatályon kívül, 1961. április 16-án.

Ugyan néhol hiányosnak, vagy ellentmondásosnak tituláltak, de a széleskörűen elfogadott statisztikák⁶⁹ azt mutatják, hogy az 1958. december 31-ig elítéltek száma a konszolidálás égisze alatt a rögtönbíráskodást gyakorló katonai bíróságok által 405 fő, polgári büntetőbíróóságokon 8 105 fő, amiből fiatalok 329 fő, a katonai bíróságokon 1506 fő, összesen 10 016 személy. Ebből a halálbüntetésre ítélték a rögtönbíráskodást gyakorló katonai bíróságok 70, a polgári büntető bíróságok 108, a katonai bíróságok pedig 81 személyt, ami együttvéve- név szerint megnevezve, tehát minimum- 259 életet jelent. 1961 és 1963 között további 2410 elítélést regisztráltak bizonyosan.

5, „Kegyelmet nem kérek.” - a Nagy Imre per

A mai napig, országos és nemzetközi viszonylatban egyaránt legnagyobb visszhangot verő elítélések közé tartoznak a Nagy Imre per iratai.⁷⁰ A november 4-i szovjet intervenció következtében, az üldöztetéstől tartva a legitim kormány tagjai, illetve a politikai életben résztvevők jelentős része emigrált. Sokan az angol, amerikai vagy jugoszláv nagykövetségekre menekültek. Nagy Imre ez utóbbihoz fordult már napokkal korábban kérelemért, amit november 3-án meg is kaptak. Kezdetben összesen 48-an zsúfolódtak be a nagykövetség épületébe. A kormány november 21-én biztosította őket bántatlanságukról, ezért másnap lemondtak menedékjogukról. Rögtön ezután Romániába deportálva találták magukat, ahol kérdéseikre ezt a választ kapták: ez a biztonságuk érdekében szükséges lépés

⁶⁸ SZAKOLCZAI: *i.m.* 400.

⁶⁹ HORVÁTH – SOLT: *i.m.* 745-751.

⁷⁰ TB. NB. 003/1958 – 18. számú döntés. DORNBACH Alajos- KENDE Péter- RAINER M. János- SOMLAI Katalin: *A per – Nagy Imre és társai - 1958, 1989, 1956-os Intézet, Budapest, 2008.* 174.

volt. S amíg őket hetekig a Snagovi –tó partján őrizetben tartották, kint nem állt meg az idő. „Nagy és mások felelőssége a magyarországi eseményekben és ennek törvényes (jogi) következményei- első ízben öt kelet- európai kommunista párt (szovjet, magyar, román, csehszlovák, bolgár) 1957. január 1-3. közötti budapesti csúcstalálkozóján vetődött fel.”⁷¹ S ugyan arra nem derült fény, melyik résztvevő félnek a kezdeményezésének köszönhető az elképzelés, de bizonyos, hogy innen Nagykád számára már nem volt könnyörület. A lengyel támogatás csekélyebb-jelentősebb próbálkozásai is mindhiába folytak permanensen ügyükben.

Még a forradalom napjaiban november 2-án történt, hogy Adam Willman- aki 1955. február 13-tól kezdődően volt az első magyarországi lengyel nagykövet- egy rejtjelezett táviratot küldött Lengyelországba, Rapacki külügyminiszternek címezve. Ebben a magyar kormány azzal a kéréssel fordult a lengyel kormányhoz, hogy egyezzen bele, hogy Varsó legyen a színhelye a Magyarország és a Szovjetunió kormányküldöttségei közötti tárgyalásoknak. Nem egész huszonnégy órával az üzenet megérkezése előtt a lengyel vezetés még úgy tartotta, hogy a politikai jellegű közreműködés a szovjetekkel való szembehelyezkedés nyilvánvalóvá tételét jelentené, ezért attól minden áron tartózkodni akartak. Mégis, e kérés következtében szinte váratlan pálfordulás következett be a LEMP-ben. Másfél órán belül megszületett és továbbításra került beleegyező válaszuk. Ebben deklarálták, hogy ha mindkét félnek megfelel, a lengyel kormány beleegyezik, hogy a színhely Varsó legyen. Hiszen akkor még az optimistább politikai vezetőknek úgy tűnhetett, hogy sikerül időt nyerniük, és békésen rendezni a helyzetet. Vagy egy másik példa: „a november 4-e utáni ülés a budapesti lengyel nagyköveten keresztül "jószolgálati" kísérletet tett, hogy Nagy Imre sora kompromisszumok útján rendeződjön. Hozzá kell tennünk, hogy Gomulka 1957 májusában olyan lépésre szánta el magát, amelyre rajta kívül egyetlen kommunista vezető sem vállalkozott: közbenjár Hruscsovnál Nagy Imre érdekében.”⁷² Tényeket felsorakoztatva próbálta meggyőzni a szovjet vezetőt arról, hogy a per semmiképp sem kedvezne a nemzetközi munkásmozgalomnak. „Végso érve szerint nem is kellene ilyen pert rendezni, mert „Nagy Imre minden bizonnyal nem volt imperialista ügynök”. ”⁷³

Pár hónappal később azonban a lengyel párt első titkára is reálisan be kellett lássa, bármennyire is kívánná azt akár egész világ igazságérzete, próbálkozása nem fog eredményre vezetni. 1957 második felétől ezért már egész más politikát folytatott.

⁷¹ RAINER M. János: *Ötvenhat után*, Budapest, 1956-os Intézet, 2004. 18.

⁷² SZOKOLAY Katalin: *Lengyelország története*, Balassi Kiadó, Budapest, 1996. 215.

⁷³ [http://www.academia.edu/1437878/Egy_baratsag_nehez_evtizede_A_lengyel-magyar_viszony_szakitoprobai_1956-1968_\(2012._juli_22-i_letoltés\)](http://www.academia.edu/1437878/Egy_baratsag_nehez_evtizede_A_lengyel-magyar_viszony_szakitoprobai_1956-1968_(2012._juli_22-i_letoltés))

A perre végül Budapesten, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírószági Tanácsa által lefolytatva került sor. Előzetes vizsgálatokra, pótnyomozásra már 1958 februárjában sor került, a jogerős döntés azonban csak június 16-án született meg, egy heti teljes körű kihallgatás után. A verdikt deklarálta Nagy Imre és hét társa bűnösségét. Az ügyész vádiratában eredetileg tízen szerepeltek, de Szilágyi Józseffel és Király Bélával szemben (a Bp. 36. §-ra hivatkozva) időközben elkülönítették az eljárást. A többi vádlott név szerint: Dr. Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, Dr. Jánossy Ferenc, Vásárhelyi Miklós. Mind a „népi demokratikus államrend elleni cselekményeikért”⁷⁴ feleltek a bíróság előtt. A tárgyaláson kihallgatták a vádlottakat és még 29 tanút, a vádat és védelmet, a bizonyítási eszközöket alaposan áttanulmányozták. A Népbírószági Tanács konzekvenciája ezek alapján: Nagy Imrét, Gimes Miklóst és Maléter Pált halálra ítélték, Kopácsi Sándor életfogytiglani, Dr. Donáth Ferenc 12 évi, Dr. Jánossy Ferenc 8 évi, Tildy Zoltán 6 évi, Vásárhelyi Miklós 5 évi börtönbüntetést kapott, s egy kivétellel teljes vagyonelkobzással sújtották őket.

Ahogy az Igazságügyminisztérium közleményéből is kiderül, Nagy Imrét bűnösnek, hazaárulónak nyilvánították a forradalom előtt született írásaiért, azok többszörözéséért és titkos terjesztéséért, a fiatalság és a zendülők biztatásáért, a többpártrendszer visszaállíttatásáért, a korábbi vezető szervek, így a NET, az országgyűlés, s vele együtt az előző kormány felszámolásáért, imperialista kapcsolatok kiépítése miatt, a Varsói Szerződés egyoldalú felbontásáért. Különös hangsúlyt fektettek az ún. fehérterrorra, mintegy igazolást adva a rendszer konszolidációjának fundamentumát képező ősi Talio- elvnek. „Terrorista különítmények, az eddig felderített adatok szerint, Nagy Imre és társai rövid, néhány napos uralma alatt, 243 védtelen állampolgárt gyilkoltak meg. (...) 3000 haladó, a népi demokratikus rendszerhez hű embert börtönöztek be, akinek kivégzését a közeli napokra tervezték. Ezenkívül november 4-ig több, mint 10.000 személyről állítottak össze halállistát, előkészítve lemészárlásukat.”⁷⁵ Alighanem ez volt a szovjet fegyveres intervenció casus belli, az a pont, amit még egy esetleges engedékenyebb légkörben sem nézhettek volna el. „Hruscsov (...) a továbbiakban állandóan és szinte eszelősen hajtogatta:”Magyarországon kommunistákat gyilkolnak!”⁷⁶ Ez volt az a vád, ami alól nem volt menekvés.

A vádlottak többsége elismerte bűnösségét, Nagy, Szilágyi és Maléter viszont mindvégig következetesen tagadta azt. A Népbírószági Tanács elnöke végül ismerteti az

⁷⁴ DORNBACH - KENDE - RAINER M. - SOMLAI: *i.m.* 174- 176.

⁷⁵ DORNBACH - KENDE - RAINER M. - SOMLAI: *i.m.* 228-229.

⁷⁶ MÉRAY Tibor: *Imre bácsi- Nagy Imre a közelből és messzeségből*, Alexandra Kiadó, Pécs, 2008. 72.

ítéletet, s elhangzik a kérdés: Nagy Imre, kegyelmet kér-e? (esedezik-e, mutat-e megbánást, megtörik – e végre? Tartása az utolsó pillanatokban is megmaradt, s ezáltal nőtte ki magát, s vált az igazi – eszmei, s nem csak szimbolikus vezetőjévé a forradalomnak, vállalva mindenki más bűneit is, amelyektől ő maga is rettenve fordult vissza az első napokban). „A halálos ítéletet (...) a magam részéről igazságtalannak tartom, (...) bár tudom azt, hogy fellebbezésnek helye nincs, elfogadni nem tudom. (...) Úgy érzem, súlyos tévedés, bírósági tévedés áldozata vagyok. Kegyelmet nem kérek.”⁷⁷

A halálos ítéletek végrehajtására másnap hajnalban 5 óra és fél 6 közt került sor. „Holttestüket a börtönudvaron betonba ágyazzák, majd 1961-ben átviszik a 301-es parcellába.”⁷⁸

A hírek ekkor is viharos gyorsasággal jutottak a nemzetközi közvélemény tudomására. A lengyelek ezúttal is az elsők között reagáltak a váratlan, tragikus fejleményekre. A kivégzések váratlanul érték a lengyel pártvezetést, és „szinte teljes megrökönyödést váltott ki Varsóban”⁷⁹. Magának Gomulkának főleg, másfél éven át tartó, megannyi kitartó, ám mindig sikertelenül végződő próbálkozás után különösen nehéz volt túltennie magát a híreken. A nem hivatalos megnyilvánulásaiiban Kádárt árulónak, gyilkosnak titulálta, hiszen alig egy hónappal korábban személyesen tett neki ígéretet arra, hogy még ha lesz is per Nagy Imréék ügyében, a halálos ítéletek meghozatalának lehetőségét akkor is kizárják.

A lengyelek ezután következő passzív rezisztenciáját hűen mutatja, hogy „a magyar-lengyel barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződés 10. évfordulója alkalmából június 18-án adott fogadásról mind Gomulka, mind Cyankiewicz tüntetőleg távol maradt.”⁸⁰ Adam Willman is minden tőle telhetőt megtett a jó kapcsolat fenntartása érdekében. Kulcsszerepet játszott lengyel- magyar kontaktus alakulásában nem csak a magyar forradalom időszakában, ahogy arra már a távirat kapcsán hivatkoztam, hanem még a Kádár- korszak elején is. A lengyel hivatalos állásfoglalás deklarálása azonban már más irányba mutatott, mert bár teljes empátiával érezték át a magyar helyzetet, nem kockáztathatták saját prosperitásukat. A Politikai Bizottság június 26-án gyűlt össze, hogy véglegesítsék a manifesztációt, mivel arra való kísérletük június 19-én- akkori tanácsalanságuk miatt- kudarcba fulladt. A 203. számú jegyzőkönyvben rögzítettek alapján a 4. napirendi pont is kimondta ennek halaszthatatlanságát. Végül a PB tagjai, Gomulka megfontolt vezetése alatt úgy döntöttek, hogy a kialakult patthelyzetben kedvezőbb, ha Lengyelország politikailag kimarad a

⁷⁷ SZAKOLCZAI: *i.m.* 405-406.

⁷⁸ CSICSKÓ Mária: *1956 – A forradalom kronológiája és bibliográfiája*, Századvég Kiadó, Budapest, 1990. 100.

⁷⁹ [http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/szakirod/lengyels.htm\(2012](http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/szakirod/lengyels.htm(2012), július 18-i letöltés)

⁸⁰ TISCHLER János: *Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai*, Windsor Kiadó, Budapest, 1996. 20.

Szovjetunióval való nézetkülönbségből. Június 28-án deklarálták, hogy a magyar októbert Magyarország belügyének tekintik, jelezve, hogy nem kívánnak abba beavatkozni. Tették ezt részben azért is, mert addigra mindenki számára evidenssé vált, a szovjet vezetés nem enged közép – és kelet- európai befolyása alól. J.A.S. Grenville szavaival összegezve: "Poland remained a communist state; she did not repudiate her membership of the Warsaw Pact and did not intervene on Hungary's side. The Polish leaders recognised the limits of Soviet tolerance."⁸¹

A londoni The Manchester Guardian Weekly által korábban megjelentetett „Could the West have Helped?” című publikáció is sokatmondón demonstrálja az országok dilemmáját.

„Few people in Hungary desired Western armed intervention to help the country to win its freedom. At the same time most of them realised that, however great their blood sacrifice, their country's freedom was forfeit without active Western help to regain it. (...) They realised that the only language the Kremlin understands is that of force, and that, failing the use or the threat of force, the Russians would not withdraw. But the threat of force, to be effective, had to be real, and a real threat of armed intervention would be as good as armed intervention itself – which however, they did not desire because it would carry with it the threat of a world war.”⁸²

„A nagyhatalmak különféle érdekei befolyásolták a magyar forradalom kimenetelét, azt a tragédiát, amely vízvázasztó volt a hidegháború történetében.”⁸³

A két superhatalom közt feszülő ellentét tehát nem adott lehetőséget sem a függetlenség kivívására, sem a megtorlás időszakában kialakult helyzet áldozatainak megmentésére, így Nagy Imre és társai rehabilitására sem. Csupán gazdasági és eszmei jellegű szubvencióról lehetett szó, igencsak szűk korlátok közt. A végső megoldásra pedig még hosszú évtizedeket kellett várnia a magyar nemzetnek. Az viszont elmondható, hogy „a magyarországi események erősítették Gomulka pozícióját, aki viszonylag stabil körülmények

⁸¹ Fordítás: Lengyelország kommunista állam maradt. Nem lépett ki a Varsói Szerződésből és nem avatkozott be a magyarok oldalán. A lengyel vezetőség felismerte a szovjet tolerancia határait.

Forrás: J.A.S. GRENVILLE: *A History of the World in the 20th century (enlarged edition)*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2000. 501.

⁸² Fordítás: „Segíthetett volna a Nyugat? : Néhány magyar a Nyugat fegyveres beavatkozását kívánta volna, hogy hozzásegítsék az országot függetlensége elnyeréséhez. Egyúttal azonban azzal is szembesülniük kellett, hogy bármilyen jelentős is saját véráldozatuk, országuk szabadságának kivívása reménytelen a Nyugat aktív támogatása nélkül. Ráébredtek, hogy a Kremlin csak egy nyelven ért, mégpedig azon az erőszaknak a nyelvén, és ha az erőszak használata, vagy azzal való fenyegetés valamilyen hibát szenved, az oroszok nem fogják majd vissza magukat. De az erőszakkal való fenyegetésnek, hatékonysága érdekében valós kell, legyen, és akkor a fegyveres beavatkozással való fenyegetés felér egy igazi intervencióval – amit pedig nem kívántak, mert magában hordozta egy világháború veszélyét. LASKY: *i.m.* 285.

⁸³ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a 20. században*, Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 212.

közt, vagy legalábbis békés úton hajtotta végre a változásokat. (...) Fokozatosan ment végbe a hamisítatlan sztálinizmussal szakítás.”⁸⁴

V, Út napjaink '56- jáig

1, Az amnesztia lépései

Ahogy enyhült a belső helyzet és ezzel párhuzamosan erősödött a nemzetközi nyomás, „1963 nyarán U Thant, az ENSZ főtitkára hivatalos látogatást tett Magyarországon, teljessé téve Magyarország elismertségét.”⁸⁵ Ezzel a momentummal egyúttal véget ért a több mint fél évtizede húzódó „magyar kérdés” ENSZ-beli procedúrája is, valamint az ország ekkor nyerte el a szovjet tömbön belül a "bloc normal"⁸⁶ státust is.

Az MSZMP VIII. kongresszusának határozata már tavasszal is - mondhatni sztoikus nyugalommal - konstata, hogy immáron „uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását. A magyar nép (...) a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett.”⁸⁷ Ennek fényében már nem jelentett sem a vezetőségre, sem pedig a rendszerre különösebb fenyegetést az 1959. évi 12- tvr. és a 1963. évi 4. tvr- rel több hullámban biztosított amnesztia megadása. Utóbbi már egyértelműen a puha diktatúra időszakának jelszava, a hallgatásos közmegegyezés alatt született. A NET ezzel általános közkegyelmet rendelt el az 1956- os események résztvevőire nézve. Kivételnek számítottak, akik kémkedés, hűtlenség, hazaárulás miatt üldöztek, – s ezzel továbbra sem oldották fel Nagy Imrét „bűne” alól - vagy a bírói felelősségre vonás alól megszöktek, illetve szabadságvesztésük kétharmadát még nem töltötték le, továbbá a visszaesők és az 1958 után már valamely bűncselekmény miatt előzően szabadságvesztésre ítélték. Az enyhülés irányába mutat, hogy különös méltánylást igénylő esetben ezen kivételek esetében is igényelhető a NET- től egyéni amnesztia, s az nem lehet hátrányosabb, mint a közkegyelemben meghatározottak. Az intézkedések azonban megtevesztőek lehetnek: bár többen visszanyerték szabadságuk, akik ténylegesen részt vettek a harcokban, a jellemzően hetvenes évek elejéig nem szabadultak.

⁸⁴ PACZKOWSKI: *i.m.*. 205.

⁸⁵ DUPCSIK - REPÁRSZKY: *i.m.* 217.

⁸⁶ <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/szakirod/coldwars.htm> (2012. augusztus 5-i letöltés)

⁸⁷ A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956- 1962, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1964. 563.

2, A rendszerváltás

Az amnesztia, bár szükséges lépés volt, hosszútávon nem bizonyult elegendőnek. Ahogy a szocializmus utópisztikus eszméi fakulni kezdtek, a magyar nép ismét megérni látszott egy nagy változásra. Mindennél fontosabb volt, hogy ez hogyan megy majd végbe, s ebben 1956 halottainak, s az ő emléküknél elkerülhetetlen szerepük lett. A magyarság nem tűrhette tovább hallgatást és a halogatást. Már 1988 júniusában, Nagy Imre és társai halálának 30. évfordulóján is volt, aki hangot mert adni a sorsfordító változások szükségességének. Itthon röplapokon terjesztették: „eljött az ideje annak, hogy a magyar társadalom követelje a megtorlás áldozatainak – halottainak és élőknek – teljes erkölcsi, politikai és jogi rehabilitását. Nemzetünk szellemi és lelki megtisztulásának feltétele ez.”⁸⁸

Ezzel párhuzamosan Lengyelországban több emlékművet állítottak a magyar forradalom emlékére. A „Varsó melletti Podkowa Lesnában, az ottani templomban helyezték el a térség első 1956-os emlékét, egy Kossuth-címerrel díszített kétnyelvű gránittáblát ezzel a felirattal: Az elesettek és a meggyilkoltak emlékére a forradalom 30. évfordulóján.”⁸⁹

A Franciaországba emigráltak eközben a párizsi Père Lachaise temetőben avatták fel Nagy Imre és társai szimbolikus sírját, amely a tényleges otthoni temetésig zárandokhelynek lett emelve, s még ma is megtalálható. A Budapesten tartott megemlékezést az MSZMP PB 1988. június 14-ei ülésének határozata alapján a rendőrség segítségével feloszlatták, s csak a november 29-i PB határozat rendelkezett a kegyeleti kérdések rendezéséről. S bár kezdetben a vezetőség igencsak tartózkodott tőle, nem tudván, milyen következményekkel járhat, mégis kénytelenek voltak engedni a megemlékezés nagy nyilvánosság elé tárását. 1989. június 16-án mintegy kétszázezer fős tömeg – köztük a lengyel ellenzék képviselői, élükön Adam Michnikkel⁹⁰ – búcsúzott a Hősök terén az egykori miniszterelnöktől utolsó útján. Közülük szeretnék néhány felszólalót kiemelni:

„Céljaink máig nem változtak, ma sem engedünk a 48-ból, nem engedünk az 56-ból sem.”⁹¹ – Orbán Viktor.

„Az 1956. november 4-e utáni megtorlás minden áldozata előtt fejezzük most ki egy nemzet tiszteletét és háláját.”⁹² – Vásárhelyi Miklós.

⁸⁸ DORNBACH - KENDE - RAINER M. - SOMLAI: *i.m.* 231.

⁸⁹ [http://lengyelmagyar.blog.hu/page/2\(2012. július 15-i letöltés\)](http://lengyelmagyar.blog.hu/page/2(2012. július 15-i letöltés))

⁹⁰ Adam Michnik: ma is élő lengyel történész, esszéista, politikai újságíró, Lengyelország vezető napilapja, a Gazeta Wyborcza főszerkesztője. [http://hu.wikipedia.org/wiki/Adam_Michnik\(2012. augusztus 5-i letöltés\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Adam_Michnik(2012. augusztus 5-i letöltés))

⁹¹ SZAKOLCZAI: *i.m.* 560.

⁹² SZAKOLCZAI: *i.m.* 558.

„Végső búcsút veszünk most már. Imre bácsi, Palink, Miklós, Józsi és Géza bátyánk, eleresztjük a kezeteiket.”⁹³ – Fónay Jenő.

„A mai nap a korszakváltás határköve.”⁹⁴ – Mécs Imre.

A nemzet tehát egyként követelte a 301-es parcella igazságát. Végül nem maradt más hátra, mint ténylegesen megadni jogi felmentést, amit a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnöki Tanácsa Budapesten, 1989. július 6-án meg is tett.⁹⁵ Törvénysértő volta miatt hatályon kívül helyezték a TB. NB. 003/1958 – 12. és 18. számú döntéseit.

Ezt követően mintegy három hónap leforgása alatt a vezetőség már a rendszerváltásra is megért. 1989. október 23-án békésen lépett át Magyarország egy új korszak kapuján. Akárcsak ahogy Lengyelországban történt.

A két ország ekkor is kéz a kézben, szinte egy időben lépett- más kelet- európai népekkel együtt- a szocialista berendezkedésű állam helyét felváltó demokrácia földjére.

Lengyelországban akkorra már tíz éve érlelődött a rendszerváltás, mely törekvésnek tetőpontja a varsói kerekasztal-tárgyalások⁹⁶ voltak. 1989. február 6-ától egészen április 5-ig tartott az eljárás a Minisztertanács épületében, aminek résztvevői voltak a társadalom legfőbb képviselői, a kormánykoalíció, a Szolidaritás, vagy más néven az Állampolgári Bizottság, s nem utolsósorban a katolikus egyház nevében megjelentek csoportja.

Hasonló elvre épültek az 1989. március 22-én szerveződött magyar Ellenzéki Kerekasztal tárgyalásai⁹⁷ is. Ezen a napon ugyanis a Független Jogász Fórum kezdeményezésére nyolc ellenzéki szervezet egyesítette erőit a demokratikus államátalakulás égisze alatt. Június 7-én pedig csatlakozott hozzájuk a Kereszténydemokrata Néppárt is. S bár az MSZMP még utolsó próbálkozásként igyekezett volna elkerülni az ellenzékkel való tanácskozást, a körülmények, a nemzeti és nemzetközi visszhang egyre jobban rákényszerítették erre a kormányt. Így június 2-án került sor az első egyeztető tárgyalásra, majd június 13-ától a háromszereplős Nemzeti Kerekasztal tárgyalások is elkezdődtek. Ennek már tagjai voltak a Magyar Szocialista Munkáspárt és az Ellenzéki Kerekasztal mellett az úgynevezett társadalmi szervezetek és mozgalmak is. Ez is mutatja, hogy a lengyelek esetében a keresztény katolikus vallás mennyire meghatározó volt még a szocializmus korában is, amikor a szovjetek erőnek erejével próbálták a vallás minden formáját elnyomni. Magyarországon ezzel szemben tehát valószínűleg nagyban közrejátszott a felekezeti

⁹³ SZAKOLCZAI: *i.m.* 564.

⁹⁴ SZAKOLCZAI: *i.m.* 563.

⁹⁵ Eln. Tan. B. törv. 660/1989/6. számú döntése. DORNBACH - KENDE - RAINER M. - SOMLAI: *i.m.* 305.

⁹⁶ http://www.mult-kor.hu/20090206_gdanskban_kezdodott_a_lengyel_rendszervaltas_?pIdx=3 (2012. október 18-i letöltés)

⁹⁷ http://www.mult-kor.hu/20090322_az_ellenzeki_kerekasztal_magyarorszagon (2012. október 18-i letöltés)

megosztottság abban, hogy különböző szervezetek képviseletét tartották kézenfekvőnek és egységteremtőbbnek a kerekasztal tárgyalások harmadik oldalán.

IV, Lezárás – de nem befejezés

1, Jelen korunk jogi háttere 1956- ról

A gyökeres változások magukkal hozták az alkotmány változtatásának szükségességét is. Az 1949. évi XX - as törvény eredeti szövege a rendszerváltás óta számos módosításon, kiegészítésen ment keresztül, 2012. január 1-jétől azonban egy teljesen új alkotmány lépett hatályba. A Velencei Bizottság az Alaptörvényt⁹⁸ 86., valamint 87. plenáris ülésén alkotmányossági vizsgálat alá vette.

A bizottság többször hangozatta értékelése során: pozitívan állnak a korábbi változat továbbgondolásához, azonban ez- véleményük szerint- önmagában még nem elegendő.

Egy teljes év sem telt el a parlamenti előkészítő bizottság felállítását után, mikor 2011. április 25-én a köztársasági elnök aláírta az új alkotmánytervezetet. Ebben jelenlegi alkotmányunk igencsak párhuzamba állítható a korábbi törvénnyel, melynek most helyébe került. A szoros időkeret végeredményben az átláthatóság hiányát okozta, és számos kérdést felvetett a vizsgálat során.

„While it represents a major step for the current ruling coalition and for Hungary, the adoption of the new Constituion in April 2011 appears to be, as confirmed by its text, only the beginning of a longer process of establishment os a comprehensive and coherent new constitutional order.”⁹⁹

A preambulumon belül található Nemzeti Hitvallás releváns részét azonban még a Velencei Bizottság tagjai is respektálták, miszerint:

„Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét. Egyetértünk az első szabad Országgyűlés képviselőivel,

⁹⁸ <http://www.complex.hu/kzldat/a1100425.htm/a1100425.htm> (2012. október 18- i letöltés)

⁹⁹ Fordítás: „Bár az új Alaptörvény jelentős lépés mind a jelenlegi kormánykoalíció, mind Magyarország szempontjából, 2011 áprilisában, ahogy a szövege is mutatja, ez csak a kezdete egy hosszabb folyamatnak az egy átfogó és koherens új alkotmányos rend megteremtésének.” Opinion on the new Constitution of Hungary. Adopted by the Venice Commission at its 87th Plenary Session (Venice, 17-18 June 2011). [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)016-E.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)016-E.pdf) (2012. szeptember 5- i letöltés)

akik első határozatukban kimondták, hogy mai szabadságunk az 1956-os forradalmunkból sarjadt ki.”¹⁰⁰

1956-os eseményekről volt hivatott rendelkezni az 1993. évi XC. törvény is. Az 1956. októberi forradalom és szabadságharc során elkövetett egyes bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásról szóló jogszabály deklarálja, hogy tekintettel az 1949. augusztus 12-én elfogadott, Genfi egyezmény a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan¹⁰¹, valamint az Egyesült Nemzetek Szervezetének közgyűlése által New Yorkban, 1968. november 26-án kelt nemzetközi egyezményre¹⁰² az országnak vállalt nemzetközi kötelezettsége a háborús és emberiesség elleni bűncselekmények el nem évülésének érvényesítése. Tehát az ebben taxatív felsorolt bűncselekmények esetében az állam általi kikényszeríthetőség időmúlás következtében nem szűnik meg. Megvalósításuk esetén nyomozásra a Budapesti Ügyészségi nyomozó Hivatal, a bírósági eljárás lefolytatására pedig a Fővárosi Bíróság bír kizárólagos illetékességgel.

Az 1993. évi XC. törvény ellen előbb a köztársasági elnök élt előzetes normakontrollal, mielőtt kihirdette volna a törvényt, azonban az Alkotmánybíróság 53/1993. (X. 13.) AB határozatában¹⁰³ csak néhány helyen hívta fel a törvényalkotó figyelmét az esetleges ellentmondásokra. Végül a 36/1996. (IX. 4.) AB határozat¹⁰⁴ volt az, amely alkotmányellenessége miatt hatályon kívül helyezte e rendelkezést.

2, Jelen korunk a lengyelekkel

A magyar történelem 1956-os fejezetének lezárása azonban közel sem jelentette a lengyelekkel való kapcsolat hanyatlását. A mai napig jelentős fordulópontnak számít a magyar kezdeményezésen alapuló 1991. február 15- től datált Visegrádi Együttműködés, melyet a Visegrádi Deklarációban fogalmaztak meg az alapító tagok, ezzel is jelezve, hogy az 1335. évi, szintén a visegrádi várban megtartott királytalálkozó óta eltelt idő nem múlt el nyomtalanul. A Deklaráció egy speciális multilaterális, azaz többtagú szerződés volt: aláírói lengyel- magyar- csehszlovák államok képviselői voltak. A sajátos kohézió alapja az az igény

¹⁰⁰ FELEDY Balázs- KERÉNYI Imre- TÖKÉCZKI László: *Magyarország Alaptörvénye*, Budapest, Magyar Közlöny Lap-és könyvkiadó Kft. gondozásában 2012. 11.

¹⁰¹ Kihirdetve az 1954. évi 32. törvényerejű rendelettel. <http://jab.complex.hu/doc.php?docid=WKHU-QJ-XML-0000095400032TVR> (2012. szeptember 30-i letöltés)

¹⁰² Kihirdetve az 1971. évi 1. törvényerejű rendelettel. <http://jab.complex.hu/doc.php?docid=WKHU-QJ-XML-0000097100001TVR> (2012. szeptember 30-i letöltés)

¹⁰³ http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/297FD11A-4F42-4C72-85DA-7EDE8C5EEE25/0/53_1993_ABhat.pdf (2012. október 20- i letöltés)

¹⁰⁴ <http://www.56osszovetseg.hu/hirado/24.pdf> (2012. október 20- i letöltés)

volt, hogy az akkori félperiférián levő, s a volt szovjet uralom következtében kialakult visszamaradt helyzetüket a lehető legintenzívebb ütemben számolják fel, s közösen zárkóztassák fel magukat a nyugati fejlettebb országokhoz. Eredeti célkitűzésük az Európai Unióhoz csatlakozás volt, azonban nem úgy képzelendő el, mint egy folyamatosan működő, kiforrott intézményi szervekkel rendelkező szervezet. Ez adja a szerveződés sajátosságát. Eredeti megfogalmazásban még Visegrádi trojkaként tartották számon magukat, azonban Csehszlovákia 1993. január 1- jei kettéválása - ami egyébként hónapokon keresztül tartó krízishelyzetet indukált, de megoldódása után - már a Visegrádi Négyek elnevezés vált konvencionálissá. A gazdasági, társadalmi, jogi modernizáció folyamányaképp 1997- ben az Észak- atlanti Szerződés Szervezete Csehországot, Lengyelországot és Magyarországot is felvette a csatlakozási projektjébe, az Európai Unió pedig 1998 novemberében kezdte meg tárgyalásait a tagjelölt országokkal, így a V4-ek 2004. május 1- jén hivatalosan is EU tagállamokká váltak. Az eredeti cél megvalósulása után - az együttműködés sikerességét látva - az államközi kapcsolatokat is igyekeztek egymás közt újból szorosabbra fűzni, s nem csupán politikai és gazdasági értelemben, hiszen mindinkább előtérbe kerül a kulturális kooperáció is.

Újabb kapcsolódási pontot jelentett, amikor 2006-ban Győrben a Bem téren felavatták az első köztéri emlékművet a magyar és lengyel nép közti kapcsolat intenzitásának bizonyságául. A kőszobor két tölgyfát ábrázol, melyek gyökérzete és lombkoronája is összefonódik, jelezve, hogy a múltban tett gesztusok évszázados barátsággá érlelték az egykori jószomszédi viszonyt, s a jövőben is ugyanúgy várható ezen kapcsolat tevékeny ápolása. Az emlékművön Stanisław Worcell 19. századi lengyel politikus és újságíró sokatmondó sorai olvashatók: „Magyarország és Lengyelország két öröklött tölgy, melyek külön törzset növesztettek, de gyökereik a föld alatt messze futnak, összekapcsolódnak és láthatatlanul egybefonódnak. Ezért egyiknek léte és erőteljessége a másik életének és egészségének feltétele.”¹⁰⁵ A magyarokat Sólyom László köztársasági elnök, a másik felet Lech Kaczynski lengyel államfő személyesen képviselte. Még aznap közösen írták alá az úgynevezett „Győri nyilatkozatot”¹⁰⁶ (3. sz. képen), mely kezdeményezés kerekén egy évvel később ért meg. Az ezeréves magyar-lengyel barátságra, a közös történelmünkre és számos együttműködési területre alapozva 2007. március 12- én a Magyar Országgyűlés – 17./2007. számú határozata¹⁰⁷ alapján - és a lengyel Szejm és szenátus március 16- án március 23-át kölcsönösen a Magyar-Lengyel Barátság Napjává nyilvánította. Ezzel igyekeznek támogatni a

¹⁰⁵ <http://www.lengyelmagyar.eu/hu/bemutakozas> (2012. október 20- i letöltés)

¹⁰⁶ <http://www.pilsudski.eoldal.hu/cikkek/magyar-lengyel-baratsag-emlekmu.html> (2012. október 20- i letöltés)

¹⁰⁷ http://www.polonia.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1863:opusztaszer-es-szeged--a-magyar-lengyel-baratsag-napja&catid=1:aktualis (2012. október 20- i letöltés)

kapcsolatot önkormányzati, valamint politikai- diplomáciai értelemben is, hangsúlyt fektetve a civil társadalmi szervezetek kooperációjára is.

Éves szinten több alkalommal emlékezünk meg kölcsönösen az elmúlt idők nagy tragédiáiról és dicsőségeiről. Nem mindent kimerítő, taxatív felsorolás szerint néhány fontosabb dátum: április 2. II. János Pál pápa halálának emléknapja, április 10. a 2010-es szmolenszki légikatasztróféé, április 13. a katyini mészárlás évfordulója, június 28. a poznani munkásfelkelés napja... október 23. pedig a kitörölhetetlenül a magyar forradalom és szabadságharcé.

Mert 1956 lezárása nem jelent, nem jelenthet egyet 1956 feledésével. Emlékezzünk! Emlékezzünk mind! Hiszen nem is olyan régen, 56 éve történt.

Melléklet:

1. sz. kép: A forradalmárok¹⁰⁸

2. sz. kép: A Népszava 1956. november 3-i számából¹⁰⁹

3. sz. kép: az ún. Győri Nyilatkozat¹¹⁰

¹⁰⁸ http://www.rev.hu/photographers/f?p=102:3:1369739203343413::NO::P3_PHOTO_ID:10814 (2012. október 15-i letöltés)

¹⁰⁹ <http://www.flickr.com/photos/dbforum/128798306/in/set-72057594070651030/> (2012. október 15-i letöltés)

¹¹⁰ <http://www.pilsudski.eoldal.hu/cikkek/magyar-lengyel-baratsag-emlekmu.html> (2012. október 15-i letöltés)

Irodalomjegyzék:

-
- 1) Aczél Tamás - Méray Tibor: Tisztító vihar - Adalékok egy korszak történetéhez, Budapest, Noran- Kiadó 2004 Kft., 2006.
 - 2) Csicskó Mária: 1956 – A forradalom kronológiája és bibliográfiája, Budapest, Századvég Kiadó, 1990.
 - 3) Davies, Norman: Lengyelország története, Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
 - 4) Dornbach Alajos- Kende Péter- Rainer M. János- Somlai Katalin: A per – Nagy Imre és társai - 1958, 1989, Budapest, 1956-os Intézet, 2008.
 - 5) Dupcsik Csaba- Repárszky Ildikó: Történelem IV., Budapest, Műszaki Kiadó, 2009.
 - 6) Dr. Csonkaréty Károly: A magyar történelem 1100 éve a jogforrások tükrében I-II. rész, Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 1997.
 - 7) Fejtő Ferenc: A magyar tragédia 1956, Budapest, Kossuth Kiadó, 2006.
 - 8) Feledy Balázs- Kerényi Imre- Tőkéczi László: Magyarország Alaptörvénye, Budapest, Magyar Közlöny Lap-és könyvkiadó Kft., 2012.
 - 9) Bihari Mihály- Szerencsés Károly: Magyarország története (1918-1990), Budapest, Korona Kiadó, 1995.
 - 10) Grenville, J.A.S.: A History of the World in the 20th century (enlarged edition), the Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2000.
 - 11) Hercegh- Arday- Johancsik: Magyarország nemzetközi kapcsolatainak története, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nyomdája, 2001.
 - 12) Katus László: A középkor története, Budapest, Pannonica- Rubicon, 2001.
 - 13) Kende Péter: Eltékozolt forradalom? Budapest, Új Mandátum, 2006.
 - 14) Klaniczay Gábor: Európa ezer éve: A középkor I., Budapest, Osiris Kiadó, 2005.
 - 15) Klaniczay Gábor: Európa ezer éve: A középkor II., Budapest, Osiris Kiadó, 2005.
 - 16) Lasky, Melvin J.: The Hungarian Revolution, published in New York, 1957.
 - 17) Nagy Miklós: A magyar külpolitika 1956-1989 – történeti kronológia, Budapest, MTA Jelenkorkutató Bizottság, 1993.
 - 18) Méray Tibor: Imre bácsi- Nagy Imre a közelből és messzeségből, Pécs, Alexandra Kiadó, 2008.
 - 19) Nyulásziné Dr. Straub Éva: Magyarország címerkönyve (Magyarország Kézírókönyvtára), Budapest, Ceba Kiadó, 2001.

- 20) Paczkowski, Andrzej: Fél évszázad Lengyelország történetéből 1939-1989, Budapest, 1956-os Intézet,
- 21) Poór János: Ötven nagyon fontos évszám, Budapest, Lord Könyvkiadó, 1995.
- 22) Romsics Ignác: Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században, Budapest, Teleki László Alapítvány, 1995.
- 23) Romsics Ignác: Magyarország története a 20. században, Budapest, Osiris Kiadó 2010.
- 24) Rainer M. János: Nagy Imre 1953-1958 - Politikai életrajz II., Budapest, 1956-os Intézet, 1999.
- 25) Rainer M. János: 1956 után, Budapest, 1956-os Intézet, 2004.
- 26) Romsics Ignác: Magyarország története a XX. Században, Budapest, Osiris Kiadó, 2010.
- 27) Szakolczai Attila: Az 1956-os forradalom és szabadságharc, Budapest, 1956 – os Intézet, 2001.
- 28) Szakolczai Attila: 1956- Nemzet és Emlékezet, Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
- 29) Szokolay Katalin: Lengyelország története, Budapest, Balassi Kiadó, 1996.
- 30) Tischler János: Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai, Budapest, Windsor Kiadó, 1996.
- 31) Topolski, Jerzy: Lengyelország története, Budapest, Gondolat Kiadó, 1989.
- 32) Korányi G. Tamás: Törvények és rendeletek, 1956., Tudósítások Lap- és Könyvkiadó, 1989.
- 33) Keszthelyi Lajos: 1956 a Központi Fizikai Kutató Intézetben, Magyar Tudomány 2007/10. szám
- 34) 1956- A forradalom kronológiája és bibliográfiája, Budapest, Századvég Kiadó- Atlanti Kiadó, 1956-os Intézet, 1990.
- 35) **Internetes források a dolgozatban való megjelenés sorrendjében:**
<http://www.szerencs.hu/onkormanyzat/onkormanyzati-hirek/2933-nemzeti-uennepuenk-alkalmabol>
- 36) http://toriblog.blog.hu/2010/03/01/lengyel_magyar_dinasztikus_kapcsolatok
- 37) <http://filmhiradok.nava.hu/watch.php?id=6870>
- 38) <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8321>
- 39) <http://terkepek.adatbank.transindex.ro/belso.php?nev=34>
- 40) <http://alkotmany.postr.hu/az-eredeti-1949-evi-xx-torveny/>
- 41) <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8307>
- 42) <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365>

- 43) <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365>
- 44) <http://www.ehok.u-szeged.hu/posts/289-az-otvenhat-eve-megalakult-mefesz-re-emlekeztunk>
- 45) <http://orvosl.hu/magyar.html#pius>
- 46) <http://www.szolarchiv.hu/id-363-oktober.html>
- 47) www.menszt.hu/content/download/516/2570/.../Bookfinalphoto.pdf
- 48) <http://myportal.uw.hu/k/index.php?topic=23>
- 49) <http://lengyelmagyar.blog.hu/page/2>
- 50) http://www.osaarchivum.org/updates/2006/blitz/gyani_gabor.pdf
- 51) <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/feljegyz.htm>
- 52) http://www.academia.edu/1437878/Egy_baratsag_nehez_evtizede_A_lengyel_magyar_viszony_szakitoprobai_1956-1968_
- 53) <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/szakirod/lengyels.htm>
- 54) <http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/szakirod/coldwars.htm>
- 55) <http://lengyelmagyar.blog.hu/page/2>
- 56) http://hu.wikipedia.org/wiki/Adam_Michnik
- 57) http://www.mult-kor.hu/20090206_gdanskban_kezdodott_a_lengyel_rendszervaltas_pIdx=3
- 58) http://www.mult-kor.hu/20090322_az_ellenzeki_kerekasztal_magyarorszagon
- 59) <http://www.complex.hu/kzldat/a1100425.htm/a1100425.htm>
- 60) [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)016-E.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)016-E.pdf)
- 61) <http://jab.complex.hu/doc.php?docid=WKHU-QJ-XML-0000095400032TVR>
- 62) <http://jab.complex.hu/doc.php?docid=WKHU-QJ-XML-0000097100001TVR>
- 63) http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/297FD11A-4F42-4C72-85DA-7EDE8C5EEE25/0/53_1993_ABhat.pdf
- 64) <http://www.56osszovetseg.hu/hirado/24.pdf>
- 65) <http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/1949.pdf>
- 66) <http://www.lengyelmagyar.eu/hu/bemutakozas>
- 67) <http://www.pilsudski.eoldal.hu/cikkek/magyar-lengyel-baratsag-emlekmu.html>
- 68) http://www.polonia.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1863:opusztaszer-es-szeged--a-magyar-lengyel-baratsag-napja&catid=1:aktualis
- 69) **A mellékletben szereplő képek forrásai megjelenési sorrendben:**
http://www.rev.hu/photographers/f?p=102:3:1369739203343413::NO::P3_PHOTO_ID:10814

70) <http://www.flickr.com/photos/dbforum/128798306/in/set-72057594070651030/>

71) <http://www.pilsudski.eoldal.hu/cikkek/magyar-lengyel-baratsag-emlekmu.html>

Felhasznált irodalom:

- 72) Bak M. János – Kozák Gyula – Litván György – Rainer M. János: Az 1956- os magyar forradalom. Reform – felkelés- szabadságharc- megtorlás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
- 73) Békés Csaba: A magyar kérdés az ENSZ-ben, Rubicon, 1996/ 8-9. sz
- 74) Békés Csaba: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában - Tanulmány és válogatott dokumentumok, 1956-os Intézet, Budapest, 1996.
- 75) Békés Csaba: Európából Európába, Magyarország a konfliktusok keresztútjében, 1945-1990, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.
- 76) Dr. Molnár Katalin: 1956 szilánkjai, Tudományos konferencia – 2006. november 15., Szent György Számítástechnikai Szakközépiskola Nyomdája, Budapest, 2007.
- 77) Fejtő Ferenc: A népi demokráciák története I-II. kötet, Magvető Kiadó, Budapest, 1991/ Magyar Füzetek, Párizs 1972.
- 78) Hahner Péter: A régi rend alkonya, Panem Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- 79) Horváth Ibolya- Solt Pál- Szabó Győző- Zanathy János- Zinner Tibor: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez, Közgazdasági és Jogi Kvk, Budapest, 1996.
- 80) Hoensch, Jörg K., translated by Kim Traynor: A history of Modern Hungary 1867-1986, LONGMAN London and New York, Produced by Longman Singapore Publishers (Pte.) Ltd., printed in Singapore, second impression, 1989
- 81) Izsák Lajos- Szabó József: 1956 a sajtó tükrében. 1956. október 22. – november 5., Kossuth Kiadó, Budapest 1989.
- 82) Kahler Frigyes: Joghalál Magyarországon, 1945-1989, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.
- 83) Molnár Adrienne: A hatvanas évek emlékezete, az Oral History Archívum gyűjteményéből, 1956- os Intézet, Budapest, 2004.
- 84) Okváth Imre: ÁVH- politika- 1956, Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2007.
- 85) Perényi József, Lengyelország története, Gondolat Kiadó, Budapest, 1962.
- 86) Szereda, Vjacseszlav – Sztikalin, Alekszandr: Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB levéltárából, Móra Kiadó, Budapest, 1993.
- 87) Rainer M. János: 1956 fő kérdései és problémái – ma, Rubicon, 1996./ 8-9. sz.

- 88) Ripp Zoltán: 1956: Forradalom és szabadságharc Magyarországon, Korona Kiadó, Budapest, 2002.
- 89) Tischler János: A lengyel október, Rubicon, 1996./ 8-9. sz.
- 90) Tischler János: Hogy megcsendüljön minden gyáva fül, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2003.